

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

FEDVÂ TÛKAN'IN ŞİİRLERİNİN
TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Zekiye ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
PROF. DR. MÜCAHİT KÜÇÜKSARI

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zekiye ARSLAN		
	Numarası	22810601160		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Arap Dili ve Belâgatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Fedvâ Tûkân'ın Şiirlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Zekiye ARSLAN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zekiye ARSLAN		
	Numarası	22810601160		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Mücahit KÜÇÜKSARI		
Tezin Adı	FEDVÂ TÛKÂN'IN ŞİİRLERİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ			

ÖZET

Bu çalışma, Filistin direniş şairlerinden Fedvâ Tûkân'ın hayatını, eserlerini ve Filistin Edebiyatı'ndaki yerini incelemektedir.

Çalışma, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Filistin edebiyatında önemli bir konuma sahip olan Fedvâ Tûkân ve doğup büyüdüğü Filistin hakkında genel bilgiler sunulmuştur. Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri, ödülleri ve edebî kişiliği hakkında incelemeler yapılmıştır.

İkinci bölümde, Fedvâ Tûkân'ın şiirlerinde genel olarak Filistinlilerin mücadelesini konu alan "Kadın", "Çocuk", "Gurbet ve Yabancılaşma", "Toprak" ve "Direniş ve Özgürlük" başlıkları altında beş ana tema çerçevesinde bir inceleme yapılmıştır.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Zekiye ARSLAN		
	Student Number	22810601160		
	Department	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagatı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Mücahit KÜÇÜKSARI		
Title of the Thesis/Dissertation	THEMATIC STUDY OF FEDVÂ TÛKÂN'S POEMS			

ABSTRACT

This study examines the life, works and place of one of the Palestinian resistance poets, Fedvâ Tûkân, in Palestinian Literature.

The study consists of an introduction and two parts. In the introduction, general information is presented about Fedva Tûkan, who has an important position in Palestinian literature, and Palestine, where he was born and raised. In the first part, studies were made about the poet's life, works, awards and literary personality.

In the second part, an analysis was made within the framework of five main themes in Fedva Tûkan's poems, which are generally about the struggle of Palestinians, under the headings of "Woman", "Child", "Homelessness and Alienation", "Land" and "Resistance and Freedom".

ÖN SÖZ

Filistin şiiri, yalnızca bir edebi akım değil, aynı zamanda bir halkın kimlik mücadelesinin, direnişinin ve acısının sesidir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren, Filistin'in işgaline, sürgününe ve toplumsal acılarına tanıklık eden şiirler, halkın hafızasını yaşatırken, aynı zamanda özgürlük ve bağımsızlık için verilen mücadeleyi anlatmıştır. Filistin şiiri, sadece Filistinli şairlerin değil, aynı zamanda Arap dünyasının kolektif acısını ve direnişini de ifade etmiştir. Filistin şiirinin önemli figürlerinden biri olan Fedvâ Tûkân, bu geleneğin içinde özel bir yere sahiptir.

Fedvâ Tûkân, Filistin şiirinin en tanınmış kadın şairlerinden biri olarak, hem kadın bakış açısını hem de Filistin halkının özgürlük mücadelesini şiirlerinde derin bir şekilde işlemiştir. Şiirlerinde, Filistin topraklarında yaşanan acıları, sürgünü, işgali ve direnişi anlatırken, aynı zamanda kadın kimliğini de sorgulamış ve toplumsal adalet arayışını dile getirmiştir. Fedvâ Tûkân'ın şiirleri, derin bir insani duyarlılıkla yazılmış olup, aslında sadece Filistin halkının değil, tüm halkların özgürlük ve insan hakları mücadelesini savunmuştur.

Fedvâ Tûkân, şiirlerinde Filistin'in acı dolu tarihini, halkın direnişini ve özlemini güçlü bir şekilde dile getirdiği gözlemlenir. Onun şiirleri, halkın umutla geleceğe bakma gücünü simgeler. Fedvâ Tûkân, Filistin'in özgürlük mücadelesine katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kadın şair olarak Arap dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Şiirlerinde, hem toplumsal statüyü ortaya koyar hem de Filistinlilerin maruz kaldığı vahşeti yansıtır.

Bu tez çalışması, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, konunun önemi, amacı, yöntemi ve yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir. Birinci bölümde, Direniş edebiyatının öncülerinden olan Fedvâ Tûkân'ın hayatı, edebi kişiliği, eserleri, ödülleri ve ölümü hakkında genel bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, Fedvâ Tûkân'ın şiirlerindeki tematik yapı ele alınmış ve yüksek lisans düzeyinde ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Şiirlerin tercümesi tarafıma aittir ve motamot (kelime kelimesine) olarak tercüme edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; "Vaḥdî me'al-Eyyâm (Günlerle Bir Başıma)", "Vecedtüha (Onu Buldum)", " 'Âṭina Ḥubban(Bize Sevgi Ver)", "Emâme'l-Bâbi'l-Muḡlak (Kapalı Kapının Ardında)", "el-Leylu ve'l-Fursân (Gece ve Atlılar)", "alâ Kımmeti'd-Dünyâ Vaḥîden (Dünyanın Zirvesinde Tek Başına)" ve "Temmûz ve's-

şey'u'l-âhar (Temmuz ve Başka Bir Şey)" isimli eserlerinin toplandığı yedi şiir koleksiyonundan oluşan "*Divânu'l- 'Amâli's-Şiirîyye el-Kâmile*" adlı eserinden faydalanılmıştır.

Tezin hazırlanmasında emeğini esirgemeyen ve tezi baştan sona titizlikle okuyup yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Mücahit KÜÇÜKSARI'ya teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Zekiye ARSLAN

Konya-2025

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	I
ÖN SÖZ	IV
TRANSKRİPSİYON.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI.....	2
2. YÖNTEM VE KAYNAKLAR.....	5
3. KONUNUN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	7
4. TARİHSEL ARKA PLAN.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

FEDVÂ TÛKÂN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.Hayattı.....	14
1.1. Doğumu, Nesebi ve Ailesi	14
1.2.Edebi Kişiliği	15
1.3.Eserleri	19
1.3.1. Şiir Eserleri.....	20
1.3.2. Nesir Eserleri.....	23
1.4. Ödülleri.....	23
1.5. Ölümü.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

FEDVÂ TÛKÂN'IN ŞİİRLERİNDE TEMA

2.1. Kadın Teması.....	27
2.1.1 Anne Tasviri	28
2.1.2. Mücahid Kadın Tasviri.....	34
2.1.3. Evsiz Kadın Tasviri	37
2.2. Çocuk Teması	39
2.3. Gurbet ve Yabancılaşma Teması.....	45

2.4. Toprak Teması.....	53
2.5.Direnış ve Özgürlük Teması.....	60
<i>SONUÇ</i>	65
<i>KAYNAKÇA</i>	67

TRANSKRİPSİYON

ء	: ' (şemsiye)	ب	: b
ت	: t	ث	: s
ج	: c	ح	: h
د	: d	د	: d
ذ	: z	ر	: r
ز	: z	س	: s
س	: ş	ص	: ş
ط	: d / ž	ط	: t
ظ	: z	ع	: ' (şemsiye)
غ	: ğ	ف	: f
ق	: k	ك	: k
ل	: l	م	: m
ن	: n	و	: v
ه	: h	ي	: y
ال	: el-	َ	: e/a
اِ	: i/i	ُ	: u /ü
آ	: â	يِ	: î
و	: û		

Yukarıdaki tabloda sunulan transkripsiyon sistemi, şahıs adları, künyeler, eser adları ve belirli terimlerin yazımında kullanılmıştır. Türkçede sıkça karşılaşılan “Abdullah”, “Muhammed” gibi isimlerin yazımında ise transkripsiyon kuralı uygulanmamıştır. Birleşik isimler ve tamlamalar, Arapça okunuşuna uygun olarak yazılmış ve örneğin “Siham ‘Abdulvehhâb el-Freyh” şeklinde bir format benimsenmiştir. Harf-i tarifler, örneğin "el-Vâili"de olduğu gibi küçük harflerle yazılmış ve bu yazım tarzı, cümle başlarında da devam ettirilmiştir. Şemsi harflerle başlayan kelimelerde ise, harf-i tarifin yazımında, örneğin "es-Sevâfirî"de olduğu gibi, ilk harfin okunuşu temel alınmıştır.

KISALTMALAR

BM	:	Birleşmiş Milletler
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
H.Ü.E.F.D.	:	Harran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
İ.Ü.	:	İstanbul Üniversitesi
n.	:	Numara
Nşr.	:	Neşreden
s.	:	sayfa
S.	:	Sayı
S.B.F.	:	Siyasi Bilgiler Fakültesi
ts.	:	Basım tarihi yok
vb.	:	ve benzeri

GİRİŞ

Filistin meselesi ve orada meydana gelen işgal, beraberinde getirdiği felaketlerle birlikte şiirlerin konusu olmuştur. İnsan kitlelerini etkileyen şairler, direnişi ve kararlılığı yaymaya başlamıştır. Şairler, şiirleriyle Filistinlileri bilinçlendirip, taşla da olsa mücadeleye çağırarak bu mücadeleyi sürdürmüş ve sesleri tüm dünyaya ulaşmıştır. Böylece, siyonistlere karşı eylemlerin ve devrimlerin başlangıcı olmuştur. Fedvâ Tûkân, ülkesinin özgürlüğü için elinden gelen tüm çabayı gösteren şairlerden biridir. İsrail Savunma Bakanı Moshe Dayan, kendisinden "Onun şiirleri, on suikasttan daha yıkıcıdır" şeklinde bahsetmiştir. Fedvâ, eline hiç silah almamış olmasına rağmen kalemini kılıçtan üstün kılmayı başarmıştır.¹

1967 yılı, özellikle Filistin ve Arap dünyası için önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu yıl, Altı Gün Savaşları sonucu İsrail'in Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze'yi işgal etmesiyle Filistinliler, yeni bir sürgün, işgal ve baskıya maruz kalmıştır. 1967 öncesinde, Fedvâ Tûkân'ın şiirlerinde daha çok bireysel temalar, özellikle aşk, özgürlük ve kimlik arayışı ön planda iken; 1967 sonrasında ise şiirlerinde toplumsal ve politik temalar öne çıkmıştır.

Fedvâ Tûkân, aile içinde saygın bir yere sahip olmasına rağmen, çevresindeki toplumda kadınların şiirle uğraşması yadırganıp, şiir yazması tuhaf karşılanmıştır. Bu dönemde kadınlara birçok şeyin yasaklandığını gören Tûkân, bunun nedenini sorgulamış ve bunun tek sebebinin kadın olmasıyla ilgili olduğunu düşünmüştür. Duygularını ve cesur davranışlarını mısralara döken Fedvâ Tûkân, öz vatanının özgürlüğü için kendini adayarak hayatıyla ilgili birçok konuda fedakarlıkta bulunmuştur. Yahudilerin tehditlerine rağmen, onun adı işgalcileri korkutmaya başlamış ve sözleri, Filistin halkının zihinlerine işleyerek onlara rehberlik etmiştir.

¹Mahmûd Luey Şihâb, "Dirâse Tahlîfiyye fi Ş'iri's-Şâ'irati'l-Filistîniyyetî Fedvâ Tûkân", *Mecelletu'l Âdâb*, S.108, Bağdat 2014, s.53-72.

1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

Filistin halkının mücadelesi, İsrail'in kurulduğu 1948 senesinden daha öncesinde başlamıştır. İngilizler, komutan Edmund Allenby (1861-1936) öncülüğünde 1917 yılında Filistin topraklarında ilerleyerek, 1918 yılına kadar Kudüs dâhil tüm Filistin topraklarını ele geçirmiştir. Bu tarihten itibaren bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti de sona ermiştir.²

1936-1939 yılları arasında Filistin halkının karşı karşıya olduğu temel sorunlar ise yerel dini liderlikler, Filistin çevresindeki Arap sistemleri ve Emperyalist-Siyonist ittifaktı. Bu üçlü sorun, 1936 yılından itibaren Filistin ulusal hareketinin tarihine her zamankinden daha belirgin bir şekilde damgasını vurmuş, dahası bu durum, 1967'de Filistin ve Arap halklarının yaşadığı üçüncü yenilgiye kadar sürmüştür.³ 1936 yılında genel grev olarak başlayan olaylar, kısa sürede üç yıl sürecek güçlü bir isyana dönüşmüştür. İsyanın ön saflarında yer alan, işgal altındaki topraklarda yaşayan Arapların çoğunluğu, kıyı kesimlerinde bulunan ve 'Fellah' olarak adlandırılan alt sınıf çiftçilerden oluşmaktadır.⁴ Bu isyan, Filistin meselesinin her Arap ve Müslümanı ilgilendirdiğini duyuran büyük bir kampanyayı başlatmış; Sünni ve Şii din adamları, Filistin halkını desteklediklerini ilan eden bildirimler yayınlamışlardır. Pek çok İslam ülkesinde, İngiltere'yi kınayan mitingler düzenlenmiştir.⁵

İngilizlerin I. Dünya Savaşı'ndan 1948'e kadar Filistin topraklarında sürdürdükleri manda yönetimi, Birleşmiş Milletler'e devredildikten sonra, işgalci Siyonist rejim kendi devletini kurmuştur. Böylece Filistin topraklarında günümüze değin uzanan sıkıntıların ve zulümlerin fitili ateşlenmiştir. Filistin, gerek üç büyük dince kutsal addedildiği, gerekse o günün dünya şartlarında Avrupalı güçlerce çok önemli bir stratejik konumda olmasına rağmen, din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin Yahudi olmayan tüm Filistinliler bu durumdan etkilenmiştir. Zira Siyonist rejim ile birlikte gelen kapitalist rejim, Filistinlilerin özgürlüklerini, kazançlarını ve günlük

² M Lütfullah Karaman, "Filistin", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 93.

³ Gassân Kenefânî, *Direnîşin Kökleri 1936-1939 Filistin Ayaklanması*,  ev. Furkan Akyıldız, 1.Baskı Loras, Konya 2024, s.11

⁴ Gassân Kenefânî, *el-Edeb 'u'l-Filistînî el-Mukâvim Tahte'l-İhtilâl 1948-1968*, Müessesetü'd-Dirâsât'ü'l-Filistîniyye, Beyrut 1968, s.63.; Riad Kamil, "S rat 'l-A'mil fi'ş-Şi'r Zeyyâd ve'l-Kasım", <http://m.ahewar.org/s.asp?aid=627099> (Erişim: 27.03.2019).

⁵ Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, 2. Baskı, Farabi, İstanbul 2022, s.175

hayatlarını hedef almıştır. Özellikle 1936 isyanının başrolü olan çiftçiler, geçimlerini sağlarken işgalcilerin tavizsiz baskılarıyla karşılaşmışlardır.⁶

I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde, Filistinli şairler çoğunlukla direniş konusunu işlemişlerdir. 1940-1948 yılları arasında, İsrail Devleti'nin kurulması sürecinde Filistin için bir çöküş süreci olması sebebiyle, şiirlerde ağırlıklı olarak nefret konusu ele alınmıştır. Filistinli şairler, o dönemde İsrail yönetimine karşı siyasi direniş düşüncelerinden dolayı sert baskılara maruz kalmışlardır.⁷

Filistin'de yaşanan iç çatışmalar ve özellikle 1948 yılından bu yana İsrail'in Filistin topraklarında işgal girişimleri neticesinde, diğer Arap ülkelerinin edebiyatlarına nazaran Filistin edebiyatındaki ilerlemeler biraz geç başlamıştır. Filistin halkının, hürriyetlerine kavuşmak ve vatanlarının bağımsızlığı için mücadele verdiklerine günümüzde bile şahit olmaktayız. Bu mücadeleyi harekete geçiren en önemli faktörlerden birisi de hiç şüphesiz ki şiir olmuştur. Bu bağlamda, Filistinliler kendi edebiyatlarını geliştirmişlerdir.

Filistin edebiyatı, çağdaş Arap edebiyatçılar tarafından üç döneme ayrılmıştır:

1948-1967 yılları arası olan döneme "başlangıç dönemi" denilmektedir. Filistinli düşünür Edvard W. Said şöyle der: "Filistinliler pek çok konuda aynı fikirde olmayabilirler ama 1948'de başlarına gelenleri "Nekbe" olarak adlandırmada hemfikirler."⁸ 1948 yılında "Nekbe" felaketi yaşandığı zaman pek çok Filistinli zorunlu göçe maruz kalmıştır. Göçün ardından Filistin'de yerel halktan fakirler, çiftçiler az da olsa kültürlü kişilerden olan yazarlar kalmıştır. 1948 yılından 1953 yılına kadar olan sürede Filistin sınırları içerisinde hiçbir Filistin eseri telif edilmemiştir. Edebiyat alanında, korku ve göç olaylarından dolayı suskunluk hakim olmuştur. Filistin edebiyatı, yaşanan trajedi nedeniyle sürgün edebiyatına dönüşerek milli coşkuyu uyandıracak bir hale bürünmüştür.⁹ Bu dönemde, Filistin topraklarında yaşanan gelişmelerin başında, tıpkı günümüzde de olduğu gibi, İsraili güçlerin işgal eylemleri gelmektedir. İsraililer, ilahi dinlerin ortak kutsal değeri Kudüs şehrini parça parça işgal etmiş ve Filistin topraklarının çoğunu ele geçirmiştir.

⁶ Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.175.

⁷ Abdurrahmân Yâgî, *el-Edebu'l-Filistîni'l-Ĥadîs*, Dâru'l-Kâtibi'l-A'rabî, Kahire 1969, s.20.

⁸ Evs Yakub, "el- Edebu'l-Filistîni ba'de'n-Nekbeti", *Mecelletü'r- Rummâni's-Sekâfiyyeti*, www.rommanmag.com (Erişim:16/05/2023).

⁹ Gassân Kenefânî, *el-Edeb'u'l-Filistîni el-Mukâvim Taĥte'l-İĥtilâl 1948-1968*, s.10.

1948 yılında kurulan İsrail Devleti'ni siyasi alanda, rahatsız etmeyecek şekilde eserler yayınlanmaya başlanmıştır. 1960'lı yılların başında ise sosyal ve siyasi alanda, Filistin sınırları içerisinde Filistinliler ve Yahudiler arasındaki dinamik ilişkiyi ele almak istemişlerdir. Fakat bu durum, edebiyat alanında ilgi görmemiştir. Bu dönemde neşredilen en önemli eser ise Tefvik Feyyaz'a ait olan "*el-Müşevvihûn*" dur. Diğer bir önemli eser ise Emile Habibi'ye ait olan "*Sudâsiyyet el-Eyyâmus-sitte (Altı Günlük Heksagram)*" isimli eserdir.¹⁰

1967-1997 yılları arası olan döneme "tesis dönemi" denilmektedir. Bu dönemde aktif bir şekilde Filistin edebiyatının varlığı hissedilmektedir. Askeri yönetimin ilanından sonra, Filistinlilerin duyguları değişerek daha cesur eserler kaleme alınmıştır. Bu dönemde, edebi alanda çeşitlilik artmıştır. 1967 yılı savaşı sonrasında, şairler direniş şiirleri yanı sıra mağlubiyet üzerine özeleştirici nitelikte eserler kaleme almışlardır.¹¹ Örneğin, 1967 yılından önceki eserlerde Arap kimliği öne çıkarken, 1967 yılından sonra Filistin kimliği öne çıkmıştır. Filistin şiiri, olaylara karşı tepki verme anlamına bürünerek, Arapların ve Müslümanların Filistin halkına karşı olan yükümlülükleri, Arap liderlerinin ve İsrail'in kınanması gibi hususları ele almıştır.¹²

Üçüncü dönem, 1997 yılından günümüze kadar olan dönemdir. Bu döneme "yenilikçi dönem" denilmektedir. Bu dönemde, yeni sesler duyulmaya başlanmış ve kadın edebiyatçılar da öne çıkmaya başlamıştır. Edebi eserler, sadece siyaset alanında değil, sosyal alanlarda da yazılmıştır.¹³

Baskı ve şiddetin günümüzde de devam ettiği Filistin halkı, direniş edebiyatını doğaçlama bir şekilde ortaya çıkarmıştır. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde Filistinli şairler çoğunlukla "direniş" konusunu işlemişlerdir. O dönemde İsrail yönetimine karşı siyasi direniş düşüncelerinden dolayı sert baskılara maruz kalmışlardır.¹⁴

¹⁰ Fahri Salih, "Emile Habibi ve Sûret'ül Bâkîn bi Arzihim Ba'de'n-Nekbeti", www.aljazeera.net, (Erişim:18.10.2022).

¹¹ Mucnâh Cemal, *Delâlatü'l Mekân fi 'Ş-Şi'ri'l Filistîni'l-Muâ'sır Ba'de* 1970, yayımlanmış Doktora Tezi, Cezayir: Câmiatu'l Hâcc Li'lHadır\Batna Üniversitesi, 2007-2008, s.38-52

¹² Abdullah İ'vadü'l Habbâş, *el-Kudüs Fi'l Edebi'l A'rabiyyi'l Hadîş Fi Filistîn ve'l Ürdün*, Dârü'l Enfâs, Ürdün 1995, ss.59-61-66-82.

¹³ Fahri Salih, "Emile Habibi ve Sûret'ül Bâkîn bi Arzihim Ba'de'n Nekbeti", www.aljazeera.net, (Erişim:18.10.2022).

¹⁴ Abdurrahmân Yâgi, *el-Edebu'l-Filistîni'l- Hadîş*, , s.20.

Filistin edebiyatının önemli şairlerinden olan Fedvâ Tûkân'ın şiiri, sadece bir edebi tür olmanın ötesinde, bir halkın özgürlük mücadelesinin bir simgesi, bir direniş manifestosu olmuştur. Onun eserleri, yalnızca Filistin'in değil, tüm Arap dünyasının sesini duyuran birer çağrıdır. Bu bağlamda, Fedvâ Tûkân, Filistin şiirinin güçlü bir temsilcisi olarak, bu edebiyatın hem tarihi hem de toplumsal boyutlarını derinlemesine işleyerek, bu alandaki en değerli seslerden biri olmuştur. Bu sebeplerden dolayı, Fedvâ Tûkân'ın şiirlerinde, Filistin davası kapsamında tematik yapıları incelenmiştir.

2. YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Fedvâ Tûkân'ın şiirlerini dilimize çevirmek ayrıyeten bir çalışma gerektirmektedir. Şiirin kendisi aynı dili kullanan insanlar tarafından bile zaman zaman farklı anlamlar kazanabilirken, bir de onu farklı bir dile tercüme etmek ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkar.¹⁵ Çünkü şiir, her okunduğunda farklı bir duygu, düşünce veya çağrışım uyandırabilir; bu, dilin zenginliğinden ve şiirin soyut yapısından kaynaklanır. Oysa insan hisleri, söz kalıplarıyla yeterince anlatılamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Birde hislerin kelime kalıplarına dökülmesi, adeta manayı içine hapsetmesi anlamına gelir.¹⁶ Şiirin tercümesi esnasında kendisinde var olan ses ve kafiye uyumunun aktarılan dilde tam olarak sağlanamaması, kelimelerin anlamlarının farklılık göstermesi gibi sebeplerle meydana gelen aksaklıkların olmaması için serbest bir çeviriden ziyade lafzi çeviriyi esas alarak kelime kelimesine tercüme yolu seçilmiştir.¹⁷ Ardından şiirin tercümesi esnasında, edebi niteliği tutturabilmek için devrik cümlelere yer verilmiştir. Son olarak tercüme yapılarak harekelendirilen şiirleri okuyucuların orijinal metinle mana arasında kolaylıkla karşılaştırma yapabilme imkanı sunmaktadır.

Fedvâ Tûkân'ın şiiri başta olmak üzere edebi kişiliğini ve hayatını ele alındığı bu çalışmada tarihsel sıralamanın yanı sıra, hem dilsel hem de kültürel bir

¹⁵ Şiir çeviri ile alakalı (bkz. Ataoğlu Behramoğlu, *Şiirin Dili Anadil*, İstanbul 2007, 179-181.) ; Ayfer Altay, “Şiir Çevirisinde Çevrilemeyenler”, H.Ü.E.F.D. , 2001, 18(1), 29-43; Ebru Yener Gökşenli, “Şiir Çevirisinde Çeviri Kayıpları ve Eşdeğerlik Sorunları”, İ. Ü. Çeviribilim Dergisi, sy. 7 (2013), 87-102; Mehman Musaoğlu, “Türkçede Çeviri ve Aktarma”, Bilig, 2003, s.24, s.1-22.

¹⁶ İbn Fâris eş-Şihâbî, *fi Fıkhi'l-Luğati'l-'Arabiyye ve Mesâilihâ ve Süneni'l-'Arab fi Kelâmihâ* (nşr. Muhammed Ali Baydûn), Beyrut 1997, s.19-20.

¹⁷ Bu yöntemde çevrilen metinle ana metin arasında ki kelime sayısı korunur. (Bkz. Musaoğlu, s.1-22.)

köprü kurarak, şiirlerinin anlamını daha derinlemesine hissetmemizi sağlamaktadır.¹⁸ Direniş edebiyatının öncü isimlerinden birisi olan Fedvâ Tûkân, Filistinli olması sebebiyle orada yaşanan sosyo-kültürel olayların dışında kalmaz. Filistin büyük bir toprak kaybına uğramış, halkı çok acılar çekmiştir. Ancak Fedvâ Tûkân, geleceğe dair iyimser bir bakış açısına sahip olmadığı takdirde, tek bir kelime bile yazamayacağını düşünmektedir. Bu düşünce, onun yaratıcılığa ve umuda ne denli bağlı olduğunu, edebiyatının da bu içsel motivasyondan beslendiğini göstermektedir. Fedvâ Tûkân'ı en çok üzen şeylerden biri, çevresindeki bazı insanların karamsar tavrıdır. Ancak o, Filistin halkının yaşadığı zorluklara rağmen, her zaman geleceğe umutla bakmayı başarmış birisidir. Halkının en karanlık günlerinde bile, umudun gücüne inanarak onların özgürlüğü için mücadele etmeyi sürdürmüştür. Fedvâ Tûkân, edebiyatını sadece bir sanat dalı olarak değil, halkının mücadelesine katılan güçlü bir araç olarak görmektedir. Bu sebeple, düşünce dünyası ve eserleri, dönemin önemli olaylarından hem etkilenmiş hem de o olayları etkilemeyi bilmiştir.

Çalışmamızda temel kaynak olarak Fedvâ Tûkân'ın farklı zamanlarda yazdığı; "*Vaḥdî me 'a'l-eyyâm (Günlerle Bir Başıma)*", "*Vecedtühâ (Onu Buldum)*", "*Â' ṭinâ Ḥubban(Bize Sevgi Ver)*", "*Emâme'l Bâbi'l-Muḡlaḡ (Kapalı Kapının Ardında)*", "*el-Leylu ve'l Fursân (Gece ve Atlılar)*", "*'alâ Kımmeti'd-Dünyâ Vâḥîden (Dünyanın zirvesinde tek başına)*" ve "*Temmûz ve'-şey'u'l-Âḡar (Temmuz ve başka bir şey)*" isimli eserlerinin şairin vefatından sonra toplandığı yedi şiir koleksiyonundan oluşan ve tek cilt hâlinde Ürdün'de yayınlanan "*Divân-u'l- 'Amâli'-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*" adlı eserinden faydalanılmıştır. Hayatı ile ilgili bilgilere ise kaleme aldığı *Riḥletün Cebeliyyetün Riḥletün Ş'abeh (Dağ Yolculuğu, Zor Yolculuk)* ve *er-Riḥletü'l-aş'ab (En Zor Yolculuk)* isimli biyografileri esas alınmıştır. Bununla birlikte Yusuf Bekkâr tarafından kaleme alınan *Hivarât Fedvâ Tûkân* isimli Fedvâ Tûkân'ın röportajlarının toplandığı eserden de yararlanılmıştır. Bu eser 1962 ile 2003 yılları arasında Fedvâ Tûkân ile yapılan röportajları kapsamaktadır.

Bütün bunlara ilaveten Fedvâ Tûkân ile alakalı Arap dünyasında yapılmış Arapça pek çok eserden istifade edilmesi ile birlikte Filistin Necah Üniversitesi kütüphanesinde bulunan makale, dergi ve tezlerden yararlanılmıştır.

¹⁸ İlhan Genç, Edebiyat Bilimi, Kuramlar-Akımlar-Yöntemler (ed. İlyas Yazar), İzmir 2007, s.231-233. ; Eyüp Akşit, Mahmut Derviş Şiirlerinde Dini Semboller (Yayımlanmamış Doktora Tezi), B.E. , İzmir 2016, s.3.

3. KONUNUN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Fedvâ Tûkân'ın dünyaya geldiği 1917 yılı, aynı zamanda Filistin topraklarında işgalin başladığı yıldır. Bu çalışmada, işgal ile başlayan direniş hareketinin silahsız cephesinde yer alan direniş edebiyatı ve Fedvâ Tûkân'ın hayatında yaşadığı duygusal zorluklar, birlikte ele alınarak direniş edebiyatındaki konumu incelenmiştir. Şairin şiirleri ele alınırken şekil açısından değil içerik açısından önemini ele alıp değerlendirilmiştir. Başta, Fedvâ Tûkân'ın genel şiirleri incelenmiştir. Ancak, şiirlerinde dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta olan direniş şiirlerine özellikle odaklanmak gerektiği için, kafiye ve vezin gibi şiirsel unsurların detaylı incelemesine girilmemiştir.

Giriş bölümünde, direniş edebiyatının ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için, Filistin'de yaşanan olaylar tarihsel bir arka plan olarak ele alınmıştır. Fedvâ Tûkân'ın hayatını ve edebi kişiliğinin incelendiği birinci bölümde ise; Fedvâ Tûkân'ın biyografisini aktarırken yalnızca kronolojik bir sıralamaya gidilmemiştir. Bununla birlikte yaşadığı önemli olaylara, siyasi oluşumların üzerindeki etkilerine ve mensup olduğu önemli devlet adamları yada tüccarların yer aldığı Tûkân ailesinin direniş hususundaki rollerine değinilmiştir. Bütün bunların edebi yönüne nasıl tesir ettiğini okuyucuya aktarılmaya gayret edilmiştir.

Fedvâ Tûkân'ın edebi yönü değerlendirilirken, eserleri şiirleri ve tercümeleleri olarak sınıflandırılmıştır. Fedvâ Tûkân eserleriyle, kendi halkına, edebiyat dünyasına ve Filistin'e yaptığı katkılar sebebiyle çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Bu bölümde, Fedvâ Tûkân'ın aldığı ödüller tarihsel sırasıyla sunulmuştur. İkinci bölümde ise, Fedvâ Tûkân'ın şiirlerinde yer alan temalar ile özellikle Filistinli olmasından kaynaklanan direniş temalı şiirlerine yer verilmiştir. Ayrıca, Tûkân'ın sekiz şiir koleksiyonunun genel içeriği ve ana temaları açıklanmıştır.

Fedvâ Tûkân, meseleleri net, sağlam ve bozulmamış bir mantıkla ele alan, parlak ve cömert bir şair olmuştur. Aklındaki düşünceleri ve yüreğinde hissedilen endişe ile acıları samimi bir şekilde dile getirmiştir. Objektifliği ve sınır tanımayan cesareti sayesinde, çeşitli amaçlarla takdir edilen ve hayranlık uyandıran etkileyici bir şiirsel yapı oluşturmuştur.¹⁹ Bu şekilde, aşkta, devrimde ve kadınların topluma

¹⁹ Berekât Cemîl, *Filistin ve's-Şi'r*, Dâru's-Şu'b, Amman 1989, s.242.

karşı protestosunda kadın deneyimlerine güçlü temeller kazandırmıştır. Fedvâ Tûkân'ın hayatı dikkate alındığında, şiirleri iki dönemde ele alınmıştır: Birinci dönem, 1967 yılı öncesini; ikinci dönem ise 1967 sonrası kapsamaktadır.

Fedvâ Tûkân, 1967 öncesinde üç şiir koleksiyonu yayınlamıştır. İlk üç koleksiyonu, romantik ve yüzeysel flört temalarını işleyen, şiddetten uzak şiirlerle hayal dünyasına dair güçlü bir tavır sergilemektedir. Filistin'de kadın şairlerin sayısının az olması nedeniyle, bu koleksiyonlar onu popüler bir isim haline getirmiştir. Şiirlerinde, hayata açılma ve onun sınırlamalarından kurtulma arzusuyla birlikte, doğa ve olgunlukla birleşen sevgiye ve sevgiliye bağlılık temaları ön plana çıkmaktadır. Şiirlerin üslubu ise neşeli bir ton taşımaktadır.²⁰

1967'de meydana gelen 6 Gün Savaşı ile Arap milleti hezimete uğramıştır. Bu durum, şairlere de yansımıştır. Fedvâ Tûkân da bu yenilgiden etkilenen şairler arasında yer almıştır. Duygularını kaleme alırken, destansı, politik ve toplumsal şiirlere yönelmiştir.²¹

Şair, kadınlar, çocukluk, yabancılaşma, toprak, özgürlük ve bu unsurlara karşı verilen diğer direnişlerin görüntülerinden yola çıkarak, Filistin'de yaşanan dramı ve ulusun sorunlarını bir köprü olarak ele almıştır. Bu çalışmada, Fedvâ Tûkân'ın şiirlerinde işlediği temalar; "Kadın", "Çocuk", "Gurbet ve Yabancılaşma", "Toprak" ve "Direniş ve Özgürlük" başlıkları altında beş ana tema çerçevesinde incelenmiştir.

4. TARİHSEL ARKA PLAN

Filistin adını, milattan önce XII. yüzyılda Kavimler Göçü sırasında deniz yoluyla bölgeye gelen Filistler'den almıştır.²² Tarih öncesi dönemlerden itibaren çeşitli kavimler bölgeye göç etmiş ve bu kavimlere karşı birçok istilâ ve fetih gerçekleşmiştir. Bu durumun başlıca sebepleri, bölgenin Arap coğrafyasındaki stratejik konumu, üç büyük ilâhî dinin doğuşu ve gelişimindeki rolü ile barındırdığı

²⁰ Muhammed Abid Abdullah, *el-İtticahâtü'l- Vaşaniyye fi'ş-Şi'ri'l Filistîni'l-Muâ'sır min 1918 ila 1968*, 1.Baskı, Daru'l Afaki'l Cedîde, Beyrut 1998, s.210.

²¹ Hayriye 'Acreş, "Fedvâ Tûkân Veneza'tühâ's-Şi'riyye", *Câmia'tü Dikâr Külliye'tül-Âdâb*, 2017, S.21, s.383.

²²Karaman, "Filistin", s.89.

kutsal mekanlardır. Bu nedenle bölge, "arz-ı mev'ûd" veya "arz-ı mukaddes" gibi adlarla anılmaktadır.²³

Tarih boyunca Filistin, üç ilâhî dinin kutsal saydığı topraklar olması nedeniyle sıkça el değiştirmiştir. Filistin toprakları, Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethinden (M. 637) sonra İslam toplumunun bir parçası olmuştur. Ardından 1516'daki Mercidabık Muharebesi ve Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü fethetmesiyle Osmanlı idaresine girmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) Filistin çevresini fethetmesiyle bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti başlamış ve XIX. yüzyıla kadar sürmüştür.²⁴

Osmanlı döneminde Filistin toprakları, Şam eyaletine bağlı Nablus, Akka ve Kudüs sancaklarıyla yönetilmiştir. XIX. yüzyılda batıda yükselen ırkçılık ve dini düşünceler, kutsal kitaplarda bu topraklardan bahsedilmesi ve üç hak din için kutsal kabul edilmesi nedeniyle, batılı ve Hristiyan ülkelerde Filistin'e olan ilgi artmıştır.²⁵

İngiltere ve batılı ülkelerin Filistin'e olan ilgisi, Haçlı seferlerine kadar uzanır ve 1798'de Napolyon'un Mısır'a seferiyle daha da belirginleşmiştir.²⁶ I. Dünya Savaşı öncesinde İngiltere, Filistin'i işgal etmeyi ve Yahudiler için bir vatan kurmayı planlamıştır.²⁷

1917'de açıklanan Balfour Deklarasyonu, İngiltere'nin çıkarlarını desteklerken, Filistin'deki Araplar büyük bir tepki göstermiştir.²⁸ Bu tepki 1919'da Gazze, Kudüs ve Tiberya'da şiddetli gösteriler ile başlamıştır.²⁹ Savaş sonrası Paris Konferansı'nda yeni dünya düzeni ve Arapların hakları tartışılmış, ancak İngiltere, Filistin'i manda altına almak için adımlar atmış ve 1920'de Filistin'i İngiliz mandasına alma kararı almıştır.³⁰

²³Karaman, "Filistin", s.89.

²⁴Karaman, "Filistin", s.92

²⁵Karaman, "Filistin", s.92; Fatma Sel Turhan, "Diyar-ı Kenan'dan Arz-ı Filistin'e Kutsal Toprakların Kayıp Geçmişi", *Anlayış*, S.2, Temmuz 2003, s.37.

²⁶İsmail Ahmet Yâgî, *el-Cüzürü't-Tarihîyye li'l Kazîyyet'il Filistîniyye*, Baskısız, Dar'ul Merrih li'n-Neşr, Riyad 1983, s.55; Muhammed A'bdu'l-Muni'm Hafâcî, *Dirâsât fi'l-Edebi'l- Arabî el-Hadîşî ve Medârisuhu*, 1.Baskı, Dâru'l-Cil, Beyrut 1992, s.39, 45.

²⁷ Karaman, "Filistin", s.92.

²⁸Abdu'n-Nâsır Kâsım el-Ferrâ, *el-Bu'di's-Siyâsiyyi min Filistîn 'Âm 1914-1948*, yüksekisans tezi, Gazze: Camiat'ul Kudüs, ts. s.6; Peren Birsaygılı Mut, *Kalem ve Tüfek Büyük Filistin İsyanından Portreler 1936-1939*, 1.Baskı, Farabi, İstanbul 2022, s.25.

²⁹ İâ el-Mazî, *Keyfe Zâ't Filistîn*, 1.Baskı, Mektebetü'l 'Ulâ Li'n Neşri ve't-Tevzî, Kuveyt 1988, s.132.

³⁰ Ahmet Ebu Hâke, *el-İltizâm fi's-Şi'ri'l 'Arabî*, Dâru'l İ'lmi li'l - Melâyîn, 1. Baskı, Beyrut 1979, s.295-296.

İngiltere, Balfour Deklarasyonu'nu hayata geçirmek için Filistin'de Yahudi vatani kurmayı hedeflemiş ve Manda kararını onaylamıştır. Arap-İslam kimliğini silip, Yahudi göçünü teşvik ederek Filistin'i Yahudileştirmeyi amaçlamıştır.³¹

İngiltere, 1922'de Beyaz Kitap'ı yayımlayarak Filistin'de Siyonist bir devlet kurma amacını somutlaştırmıştır. Bu kitap, Filistin için bir anayasa içermekte olup, Siyonistler tarafından kabul edilmiştir.³² Filistinliler, Balfour Deklarasyonu'na dayalı İngiliz politikasını reddetse de, bazı Araplar, İngiltere ile işbirliğine girmeyi kabul etmiştir. Ancak Yahudiler, bu işbirliğini bozmayı başarmışlardır.³³

Theodor Herzl, Dünya Siyonist Kongresi başkanı ve "Yahudi Devleti" kitabının yazarı olarak, "Vaat Edilmiş Topraklar"da Yahudi yerleşimci sömürgeciliğinin önemini vurgulamış ve göçü, Yahudi düşüncesinin ana odağı haline getirmiştir.³⁴ Herzl, Yahudilerin Filistin'e yerleşerek Araplarla karşılaşp, Yahudi yerleşim birimlerini Asya, Afrika ve küresel Yahudilik için bir üs haline getirmeyi amaçlamıştır.³⁵ İngiltere'nin desteğiyle Yahudi göçü Filistin'e yönelmiş, bu durum Filistinlilerde korku yaratmıştır. Siyonistlerin amacı, Arap topraklarını ele geçirerek Yahudi yerleşimlerini kurmak ve Arapları sınır dışı etmektir. Ancak, 1948'e kadar Yahudiler, Filistin'in yalnızca %6'sını ele geçirebilmiş ve 691 koloni kurmuşlardır.³⁶

Bu adaletsiz politikalar, Filistin halkının topraklarını geri almak için ayaklanmalar başlatmasına yol açmıştır. Filistin direnişi, işgale karşı doğal ve meşru bir tepki olarak silahlı ayaklanmalarla şekillenmiş, 1921 Yafa Devrimi, 1929 Burak Devrimi ve İzzettin Kassam ayaklanması gibi önemli olaylar yaşanmıştır.³⁷ Bu olaylar Filistin'deki Arap direnişinin büyümesine ve Siyonist yerleşimcilere karşı halkın tepkisinin derinleşmesine yol açmıştır. Bu ayaklanmaların sonuçları, bölgedeki Arap ve Yahudi toplulukları arasındaki gerilimi daha da artırmış, İngiliz yönetiminin Filistin'deki kontrolünü zorlaştırmıştır. Ayrıca, bu olaylar Filistin

³¹ Refik Şakir en - Natşah, *Târîhu Filistîn ve Coğrâfiyyetühâ el Merhaletü'l-Mütevessîta*, el müessesetü'l 'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n -Neşr, 1991, s.54.

³² Târik Suveydân, *Filistînu't-Tarîhi'l-Muṣavvir*, Nşr. Şeriketü'l İbdâ'il-Fikri, 2012, s.219.

³³ Ahmed Zeki Al-Dawjani, *Mâ'sâtü Filistîn Beyne'l-İntidâbi'l-Briṭânî ve Devletü İsrâil*, <https://www.kotobarabia.com/>, s.66.

³⁴ Gâzî Hüseyin, *el-İştîdâni'l-Yahudî fi Filistîni Mine'l-İsti'mâr ile'l Emperyâliyye*, Menşurât İttihâd'ül-Kitab'il A'rap, Dimaşk 2003, s.16.

³⁵ Hüseyin Cuma, *Tecelliyâtu'n-Nekbe ve'l Mukâveme fi'l-Fikri ve'l-Edebi'l-'Arabi'l-Mu'âsır*, 2.Baskı, Dâru Müessesetu Raslân, Dimaşk 2013, s.30.

³⁶ Muhsin Muhammed Salih, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l-Kazıyyeti'l-Filistîniyye*, 1.Baskı, Malezya 2002, s.41.

³⁷ İsmail Ahmet Yâgî, *el-Cüzürü't-Tarîhiyye li'l Kazıyyeti'l Filistîniyye*, s.91-96; Refik Şakir en-Natşah, *Târîhu Filistîn ve Coğrâfiyyetühâ el Merhaletü'l-Mütevessîta*, s.60-61.

halkının milliyetçi duygularını pekiştirmiş ve daha organize bir direniş hareketinin temellerini atmıştır. Ancak bu ayaklanmalar, kısa vadede başarılı olamayarak, Filistin halkının bağımsızlık mücadelesinin daha uzun ve kanlı bir sürece dönüşmesine yol açmıştır.³⁸

1948 Arap-İsrail Savaşı, Arapların "Nekbe" olarak adlandırdığı büyük bir trajediye yol açmış, Bu savaş sonucunda 700,000 Filistinli evlerini terk ederek mülteci durumuna düşmüştür. Filistin topraklarının %77'si Siyonistlerin eline geçmiştir.³⁹ İsrail devleti kurulmuş, ancak bu durum, Filistinlilerin topraklarından sürülmesine ve demografik yapının değişmesine yol açmıştır. Bu süreç, günümüzdeki Filistinli mülteciler sorununu başlatmıştır.⁴⁰

1948 Savaşı sonrası Ürdün, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı ilhak etmiştir. Filistinli Araplar, bağımsız bir devlet kurmak yerine Ürdün'le birleşmeyi kabul etmiş ve Ürdün, Batı Şeria'daki Filistinlilere vatandaşlık vermiştir. Kral Abdullah, Filistin'in tamamını Siyonistlerden korumayı amaçlamıştır. Ürdün, Kudüs'teki Yahudi kutsal yerlerine erişimi engellemiş, bu da bölgedeki dini gerilimleri artırmıştır.⁴¹ 1950'lerde Ürdün, Mısır ve Suriye'de siyasi değişikliklere yol açan savaşlar yaşanmıştır. 1956'da İngiltere, İsrail ve Fransa'nın Mısır'a karşı başlattığı saldırı, Gazze ve Sina'da Siyonist çıkarlarına hizmet etmiştir.⁴²

5 Haziran 1967'de başlayan ve 6 gün süren savaşta, İsrail, Mısır, Ürdün, Suriye ve diğer Arap ülkelerine karşı üstünlük sağlamıştır. İsrail, Sina Yarımadası, Golan Tepeleri, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'yı ele geçirerek topraklarını dört katına çıkarmıştır. Bu savaş, Filistin Sorunu ve birçok bölgesel sorunun temelini oluşturmuştur. BM, İsrail'den işgal ettiği topraklardan çekilmesini talep etmiştir.⁴³ Araplar bu savaşa 'Harbu Huzeyrân', İsraililer ise 'Altı Gün Savaşları' adını vermiştir.

³⁸ M Lütfullah Karaman, "Filistin", 95-96-97.

³⁹ Muhsin Muhammed Salih, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l- Każiyyeti'l-Filistîniyye*, s.116.

⁴⁰ Gâzî Hüseyin, *el-İstidâni'l-Yahudî fi Filistîni Mine'l-İsti'mâr ile'l-Emperyâliyye, Menşurat İttihad'ül-Kıtab'ül 'Arap*, s.22.

⁴¹ İsrail Dışişleri Bakanlığı ;"Ürdün Meclisi Ülkeyi Birleştirecek", www.jewishvirtuallibrary.org/jordanian-annexation-of-the-west-bank-april-1950 (Erişim:24 Nisan 1950); Muhsin Muhammed Salih, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l-Każyyeti'l-Filistîniyye*, s.67.

⁴² Muhsin Muhammed Salih, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l- Każiyyeti'l-Filistîniyye*, s.177.

⁴³ Cemil Abdullah Muhammed el Mısırî, *Hazirü'l-'Aleml-'İslamiyyi ve Kadâyâhe'l Müâ'sıra*, C.1 <http://koto.bas.it>, s.262-264.

1973 Arap-İsrail Savaşı, Mısır ve Suriye'nin İsrail'e sürpriz saldırısıyla başlamıştır. Savaş, 1967'de işgal edilen Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'nde yoğunlaşmıştır. Mısır, Süveyş Kanalı'nda dayanak elde etmeyi ve Sina'nın geri kalanını geri almak istemiştir. Amerika ve Sovyetler Birliği, müttefiklerine büyük ikmal desteği sağlamıştır. Savaş, Arapların özgüvenini artırmıştır.⁴⁴ 1982'de Lübnan'daki Sabra ve Şatila Kampları'nda İsrail yanlısı Hristiyan milisler, 20000 kişiyi katletmiştir. Katliam, İsrail'in eski başbakanı Ariel Şaron'un sorumluluğunda gerçekleşmiş ve Şaron istifa etmiştir.⁴⁵

Birinci Filistin İntifadası, 1987'de başlayıp 1993 Oslo Anlaşması ile sona ermiştir.⁴⁶ Filistinliler, İsrail'in işgali ve baskıcı uygulamalarına karşı taşlarla direniş göstermiştir. 1993 Oslo Anlaşması ile Filistinliler, 1948 öncesi topraklarına geri dönme hakkını kaybetmiş ve ekonomik durumları daha da kötüleşmiştir.⁴⁷

İkinci İntifada, 2000'de Ariel Şaron'un provokatif Harem-i Şerif ziyareti ile başlamış ve 2005'te sona ermiştir. Bu süreçte, Hamas liderleri Şeyh Ahmet Yasin ve Abdülaziz Rantisi suikastle öldürülmüş, Yaser Arafat zehirlenerek hayatını kaybetmiştir. 2005'te ateşkesle son bulan İntifada,⁴⁸ Filistin halkının direnişinin önemli bir dönüm noktası olmuştur.

⁴⁴ Muhsin Muhamed Salih, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l- Kıziyyeti'l-Filistîniyye* s.176-177.

⁴⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/40-yildir-hesabi-sorulamayan-katliam-sabra-ve-satilla/2685857> (Erişim:15.09.2022)

⁴⁶ Muhsin Muhammed Salih, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l- Kıziyyeti'l-Filistîniyye*, s.186.

⁴⁷ Refik Şakir en-Natşah, *Târîhu Filistîn ve Coğrâfiyyetühâ el Merhaletü'l-Müteveşşîta*, s.79.

⁴⁸ Muhsin Muhammed Salih, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l- Kıziyyeti'l-Filistîniyye*, s.125-127; <https://dijitalhafiza.com/kavramlar-sozlugu/ikinci-intifada-2>

BİRİNCİ BÖLÜM
FEDVÂ TÛKÂN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ
VE ESERLERİ

Bu bölümde Fedvâ Tûkân'ın hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilecektir.

1.Hayati

1.1. Doğumu, Nesebi ve Ailesi

1917 yılında Filistin'in Nablus şehrinde zengin ve saygın bir ailenin kızı olarak dünyaya gelmiştir.⁴⁹ Tam adı Fedvâ 'Abdu'l-Fettah Ağa Tûkan'dır. Ürdün vatandaşıdır. Annesinin adı Fevziye Askalânî, babasının adı Abdulfettah'dır. Annesinin dedesi Türk'tür.⁵⁰ Tûkan'lar ailesi Nablus'a 12. yüzyılda Ürdün'den gelerek yerleşmişlerdir. Filistin tarihi içerisinde büyük bir role sahip güçlü bir aile idiler. Önemli devlet adamları ve tüccarlar bu aileden çıkmıştır.⁵¹ Fedvâ Tûkân'ın büyüdüğü Nablus şehri ise 1512'de Osmanlı egemenliği altına girmiş ve Şam vilayetinin bir kazası olarak idare edilmeye başlanılmıştır. Ticari bakımdan önemli bir konuma sahiptir. 20. yüzyılın başlarına kadar ticaret şehri olan Nablus, 1920 senesinde yaşanan İngiliz işgali ile tüm Ortadoğu'da olduğu gibi gelişmelerden olumsuz olarak etkilenmiş, işgalin bir parçası olmuştur.⁵²

İlkokulu Nablus'ta kızlar için bulunan iki okuldan biri olan el-Medresetu'l Fâtımiyye'de 1923-1928 yılları arasında tamamlamıştır. O dönem kadının sosyal toplumdaki yerinin önemsenmemesi sebebiyle istediği gibi bir eğitim alamamıştır.⁵³ Öncelikle dilini geliştirme maksadıyla Kudüs'te İngilizce kurslarına katılmış ve daha sonra Nablus'ta bulunan en-Necâh Üniversitesinin mütevellih heyetine üye olmuştur. Böylece birçok konferansa katılma fırsatı bulabilmiştir. Şair bu sayede 1950'li yıllardan itibaren Mısır, Lübnan, Suriye, Irak, Kuveyt ve Katar'a çok sayıda ziyaret gerçekleştirmiştir. Daha sonra da Rusya, Çin, İngiltere, Hollanda, Almanya, İtalya ve Romanya'ya seyahat etme imkânı bulmuştur.⁵⁴

⁴⁹ Bazı kaynaklarda Fedvâ Tûkân'ın doğum tarihinin 1919 yada 1920 olduğu bildirilmektedir. Bkz. Abdülhakim el Vâili, *Mevsu'atu Şairâtu-l 'Arabi*, Daru-Usame li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1.baskı, 2001 s.68; Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, 2.Baskı, Beyrut 2005, s.13

⁵⁰ Mahmûd Luey Şihâb, "Dirâse Tahliyye fi Şi'ri's-Şâ'irati'l-Filistîniyyeti Fedvâ Tûkân", *Mecelletu'l Âdâb*, S.108, Bağdat 2014, s.57.

⁵¹ Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.168.

⁵² Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.168.

⁵³ Mahmûd Luey Şihâb, "Dirâse Tahliyye fi Şi'ri's-Şâ'irati'l-Filistîniyyeti Fedvâ Tûkân", *Mecelletu'l Âdâb*, S.108, Bağdat 2014, s.57.

⁵⁴ Kâmil es-Sevâfirî, *el-İtticâhâtu'l-Fenniyye fi Şi'ri'l-Filistîniyyi'l-Mu'âsır*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1973, s.267.

Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh adlı eserinde çocukluk dönemi ile ilgili şu sözlere yer vermiştir: "Ailemin 5 kız, 5 erkek olmak üzere 10 çocuğu vardı. Ben 7. Sırada idim. Annem beni doğurmak istememiş, babam ise beni erkek evlat olarak beklemiş. Doğduktan sonra annem beni emzirme haricinde hiçbir bakımımıyla ilgilenmemiş, bu nedenle evin bakıcısı tarafından büyütülmüşüm, Annem doğum tarihimi dahi hatırlamamaktadır."⁵⁵ şeklindeki sözlerine yer veren Fedvâ anne babasının kendisi ile yeteri kadar ilgilenmediklerini, bunun da kendisinin kişiliğine yansıdığını, edebi kişiliğini de bu durumun etkilediğini söylemiştir. Babasına karşı hiçbir sevgi yada nefret duygusu hissetmediğini, bu konuda nötr olduğunu, çünkü babasının erkek çocuklarına daha fazla önem verdiğini, ilkökul eğitiminden sonra babasının kendisini ev hapsine maruz bıraktığını söylemiştir.⁵⁶

İbrahim Tûkan, 1929 yılında Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Nablus'ta Arapça öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Bir gün, kız kardeşi Fedvâ'ya öğrencilerinden üçünün hatasız kasideler yazdığını ve bunları okuduğunu söylemiştir. Fedvâ'nın şiire olan ilgisini fark eden İbrahim, ona en kısa zamanda şiir yazmayı öğreteceğini belirtmiştir.⁵⁷ Ağabeyi İbrahim Tûkan vasıtasıyla şiirlerle tanışan Fedva, kendi hayatını bu şekilde düzene koymuştur. Ağabeyi İbrahim'in 1941 yılında vefatının ardından, babasının, Fedva'nın şiirde becerili olduğunu, ağabeyinin yerine geçerek aileyi temsil etmesini ve vatan şiirleri yazmasını istemiştir. Ancak Fedvâ o dönem ev hapsinde olduğunu, kendisinin özgür olmadığını, tecrübesiz olduğunu, toplumsal hayattan uzak olduğu için özgürlük şiirlerini yazamayacağını söylemiştir.⁵⁸

1.2.Edebi Kişiliği

Politik ve ekonomik itibara sahip zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Fedvâ Tûkân, sanat ve edebiyatla çevrili bir ortamda büyümüştür. Babasının enstrüman çalması, ağabeyinin şiirle yoğrulmuş bir dünyada var olması ve anne ile babasının edebiyat eserlerine duydukları derin ilgi, onun sanatla tanışmasında önemli rol oynamıştır.⁵⁹ Fedvâ Tûkân'ın kendi ifadesi ile "*Annem ve babam Corci Zeydan'ın romanlarına hayran idiler. Sürekli tekrar tekrar okurlardı. Hatta Esiret'ül'l-*

⁵⁵ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s. 117-118.

⁵⁶ Peren Mut Birsaygılı, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.175.

⁵⁷ Fedva Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.127.

⁵⁸ Fedva Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.133.

⁵⁹ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.12.

Mutemehdi adlı hikayedeki kadın kahramanın ismini doğacak olan kız kardeşime koyacaklarını duyardım." şeklindeki söylemlerine rastlamaktayız.⁶⁰ Edebiyata doğuştan meyili olan bir ailede büyüyen Fedvâ Tûkân zaman zaman dikkatini çeken şiirleri mırıldanırdı. Bu ona mutluluk verirdi. Böylece özgürlüğü yazıda hissetmeye başlamıştır.⁶¹

Fedvâ Tûkân'ın doğduğu 1917 yılında, babası 'Abdu'l-Fettah Tûkân, İngilizler tarafından Mısır'a sürgün edilmiştir. Abdulfettah Tûkân, İngiliz sömürgeciliğine karşı Filistin davasını savunan ve bağımsızlık için mücadele eden vatansever bir adamdır. Henüz yeni doğan bebeğinden ayrılarak sürgüne gittiği yıl, Filistin halkının maruz kaldığı Siyonist İsrail'in kurulmasının temellerini atacak bir deklarasyon imzalanmıştır.⁶² Deklarasyonun ardından, 1920-1922 yılları arasında 25.000 Yahudi, Filistin'e göç etmiştir. Filistin'deki Yahudi nüfusu, 1931'de 175.000 iken, dört yıl sonra bu sayı iki katına çıkmıştır. Bu durum, Arap-Yahudi çekişmelerini artırmıştır. Demografik yapının bozulmaması için Arapların desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Ortadoğu'daki Arapça konuşan aydın ve genç nüfusun en önemli gündem konularından biri, Filistin'e göç eden Yahudiler olmuştur. Tehlikenin farkında olan Arap milliyetçileri, bu kaygı etrafında birleşmiş ve Siyonizmin yükselişine karşı direnişin etrafında toplanmışlardır.⁶³

Henüz ilkokul yıllarında iken birinin kendisine gül vermesi abisi Yusuf'un görmesi ve bunu babasına söylemesi ile ev hapsine maruz kalmıştır. Babasına büyük bir sevgi ile bağlı olmasına rağmen bu sebepten dolayı ona kızgındı.⁶⁴ Aslında bu olayda babasının da bir suçu yoktu. Çünkü o zaptedilemez bir dava adamı idi. Tüm hareketleri İngilizler tarafından izleniyordu. Aslında kendisi de bir nevi esaret altında idi.⁶⁵ Bir babanın çocuğunu koruma iç güdüsüyle yaptığı bir davranıştan başka bir şey değildi.

⁶⁰ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh,*, s.13.

⁶¹ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh,*, s.64

⁶² Peren Mut Birsaygılı, *Zeytin Ağaçlarının Arasında,* S.169

⁶³ Peren Mut Birsaygılı, *Zeytin Ağaçlarının Arasında,* S.170

⁶⁴ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh,*, s.40

⁶⁵ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh,*, s.17

Babasının bu tavrına anlam veremeyen Fedvâ Tûkân o dönemlerde toplumun geleneklerine ve âdetlerinin sınırlamalarına adeta hapsedilmiş olduğunu hissetti. Derin üzüntülere boğuldu.⁶⁶

Ev hapsi döneminde kendisine en yakın olan ve ona en merhametli davranan kişi, hiç şüphesiz kendisinden 12 yaş büyük olan ağabeyi şair İbrahim Tûkân'dır. Fedvâ'nın yaşadığı bu olaydan dolayı çok sıkıldığını biliyordu. Fedvâ Tûkân bu konuda aralarında geçen bir konuşmada ağabeyinin kendisine şiir yazmayı öğreteceğini, kendisine evlerindeki kütüphaneden Ebû Temmâm'a ait olan *Hamaset* isimli eserini verdiğini, böylelikle ağabeyinin kendisine şiiri sevdirdiğini aktarmıştır.⁶⁷ Fedvâ'nın duygusal anlamdaki boşluğunu ağabeyi doldurmuştur. İlerleyen dönemde ağabeyi şiirde başarıya ulaşan Fedvâ'yı Ümmü Temmam adı ile çağırılmaktadır.⁶⁸

İlk şiirlerini yazmaya başlamasında önemli bir rol oynayan ağabeyi İbrahim Tûkân'ın, Fedvâ Tûkân'ın edebi kişiliğine etkisini daha iyi anlamak için, İbrahim Tûkân'dan kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. İbrahim Tûkân, Filistin'in Nablus şehrinde dünyaya gelmiştir. Kardeşi Ahmet vasıtasıyla tanıştığı hocası Nahle Zerîk, ona Arapçayı ve eski Arap şiirini sevdirmiştir. 1929 yılında Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, Nablus'a geri dönerek Arapça öğretmenliği yapmıştır. 20 Kasım 1935'te Şeyh İzzettin el-Kassam'ın şehadeti üzerine yazdığı şiir, bestelenerek bir marş hâline getirilmiştir. Direniş şairlerinden biri olarak tanınan İbrahim Tûkân, 1941 yılında vefat etmiştir.⁶⁹

Hayatından kısaca bahsedilen İbrahim Tûkân sürekli kız kardeşinin ziyaretine gidip; onunla uzun uzun sohbet eder. Hatta zamanla Fedvâ'nın içerisinde yaşadığı hapishaneyi adeta bir okula dönüştürür.⁷⁰ Ona sürekli edebiyatla ilgili eserler getirip Fedvâ'nın odasına taşır. Fedvâ bu duruma çok sevinerek, kendisini bu kitapların yanına hapseder ve onları büyük bir istekle okuyup notlar alır.⁷¹

1936 yılında genel grev olarak başlayan Filistin'deki ayaklanma kısa süre içerisinde üç sene sürecektir büyük ve güçlü bir isyana dönüşmüştü. Buna karşılık

⁶⁶ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.17.

⁶⁷ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.64.

⁶⁸ Semîha Nasır Halîfe, https://mawdoo3.com/عن_حياة_فدوى_طوقان/(Erişim:Şubat 2020 13:55).

⁶⁹ Ahmet Kazım Ürün, *Arap Edebiyatı Klasik-Modern*, Çizgi Kitapevi, Konya 2023, s.243.

⁷⁰ Yusuf Bekkâr, *Hivarât Fedvâ Tûkân*, el müessesetü'l 'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n -Neşr, Beyrut 2000, s.13.

⁷¹ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.110.

Filistinli aydınlar bağımsız ve ulusal bir devlet olması gerektiğini talep ederek İngiliz mandasının kaldırılması ve Yahudilerin Filistin'e göçünün durdurulması adı altında bir bildiri yayınlamışlardır.⁷² Bu bildiride imzası bulunan aydınlardan biri olan ağabeyi İbrahim Tûkân, "Vatan" şiirlerini bu olaylar üzerine yazmıştır. İbrahim Tûkân, bu isyanın en önemli isimlerinden biri olmuştur. Nablus'ta bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra, vatansever faaliyetleri nedeniyle Beyrut'a sürgün edilmiştir ve direniş şairi unvanını kazanmıştır.⁷³

Fedvâ Tûkân, ilk şiir denemesini babasının 1936 yılında meydana gelen isyan olayında, İngilizler tarafından tutuklanması üzerine, hapisteki babasına yazdığını dile getirir.⁷⁴ İlk başlarda kendi kendisine şiirler yazan Fedvâ, ağabeyinin ve babasının vefat etmesi ve 1948 yılında Nekbe felaketinin yaşanmasının ardından kendisini direniş hareketinin kadın kollarında bulur.⁷⁵ Ardından Filistin halkının sesi olmuştur.

1960'lı yılların başında Londra'ya gidip burada iki yıl kalması hayatının dönüm noktası olmuştur.⁷⁶ Dünyayı dolaşarak, konferans ve edebiyat toplantılarına katılan Fedvâ Tûkân büyük bir itibara sahip olmuş, modern Arap edebiyatının son döneminde önemli kadın şairlerden biri olarak sesini duyurabilmiştir.

Başlangıçta aşk, ağıt gibi konuları ele aldığı şiirlerden ülkesinin işgal edilmesiyle uzaklaşır ve bağımsızlık şiirlerini ön planda tutmaya başlar. Daha çok Filistinlilerin dramı, İsraililerin zorbalıkla işgal girişimleri şiirlerine yansımıştır.⁷⁷

İsrail savunma bakanı Moshe Dayan kendisinden "onun şiirleri on suikasttan daha yıkıcıdır" şeklinde bahsetmiştir. Oysa Fedvâ eline hiç silah almamıştır.⁷⁸ Filistinli direniş şairlerinden Mahmut Derviş ise, Filistin şiirinin anası olarak tanımlamıştır.⁷⁹

Fedvâ, doğup büyüdüğü Nablus şehrinin işgali dahil bir çok olaya şahitlik etmiştir. Bahçelerindeki portakal ağaçlarının yıkıldığını, zeytin ağaçlarının kesildiğini görmüştür. Yaşadığı her acının ardından daha güçlü bir şekilde ayağa

⁷² Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.110.

⁷³ Peren Birsaygılı Mut *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.171-172.

⁷⁴ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s.110.

⁷⁵ Peren Birsaygılı Mut *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.171-172.

⁷⁶ Mahmûd Luey Şihâb, "Dirâse Tahlîfiyye fi Şi'ri's-Şâ'irati'l-Filistîniyyetî Fedvâ Tûkân", s.60.

⁷⁷ Hayriye 'Acres, "Fedvâ Tûkân Veneza 'tuhâ's-Şi'riyye", S.21, s.397.

⁷⁸ Mahmûd Luey Şihâb, "Dirâse Tahlîfiyye fi Şi'ri's-Şâ'irati'l-Filistîniyyetî Fedvâ Tûkân", s.53-54.

⁷⁹ Kâmil es-Sevâfirî, *el-İtticâhâtu'l-Fenniyye fi Ş-Ş'iri'l-Filistîniyyi'l-Mu'âsir*, s.168.

kalkmıştır. Yazmaya ve halkının duyduğu acıları dile getirmeye devam etmiştir. Onun tek amacı, halkının acılarını kağıda dökerek, yaşananları metaforlar aracılığıyla farklı şekillerde tekrar etmek ve böylece unutulmalarını engellemektir. Kısacası, onun kalemi, silahtan çok daha güçlüdür.

Ev hapsi, 1941 yılında ağabeyi İbrahim'in, ardından 1948 yılında babasının vefat etmesi, İsrail Devleti'nin resmen kurulması ve Nablus şehrinin Ürdün egemenliğine girmesi gibi olumsuz olaylara maruz kalması, ayrıca yaşadığı dönemde erkek egemen bir toplumda yetişmesi ve kadının toplumsal değerinin olmaması, şairin edebi kişiliğine yansımıştır.⁸⁰ Müslüman kadınların şiir yazmasının çok da hoş karşılanmadığı bir devirde ortaya çıkan ilk kadın isimdir. Bu nedenle yazdıklarına güvenmeyen Fedvâ, şiirlerini "Denanir" takma ismi ile yazmıştır. Yazdıklarına her ne kadar güvenmemiş olsa da ağabeyi İbrahim'den gelen bir mektup ile Beyrut'ta yayınlanan dönemin en büyük edebiyat dergilerinden birisinde kendi şiirlerinin yayımlandığını görmüştür.⁸¹ Bu durum kendisine cesaret vermiştir.

Ayrıca Fedvâ Tûkân hakkında Arap ve İngiliz Üniversitelerinde pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Arap gazetelerinde ve dergilerinde de şairle ilgili çalışmalar yayınlanmıştır. Fedvâ Tûkân hakkında yayınlanmış olan yeni kitaplar şunlardır:

1-“*Min İbrahim Tûkan ilâ Şakîkâtihi Fedvâ*”

2-Filistin'deki el-Hicr yayinevi tarafından basılmış olan “*Resâilu İbrahim Tûkan ilâ Şakîkâtihi Fedvâ*”dır.

1.3.Eserleri

Önemli şairlerden birisi olan Fedvâ Tûkân, 86 yıllık yaşamının ardından pek çok şiir ve nesir eseri bırakmıştır. İngilizce, Farsça, İspanyolca, Almanca, Rusça ve Türkçe gibi pek çok dile çevrilmiş eserleri bulunmaktadır.⁸²

⁸⁰ Efnân Nazır, *Fedvâ Tûkân Kemâ ' Araftehâ*, Dâru's-Şurûk, Ürdün 2005, s.45.

⁸¹ Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.175; Semîha Nasır Halîfe, https://mawdoo3.com/معلومات_عن_حياة_فدوى_طوقان/(Erişim:Şubat 2020 13:55).

⁸² Efnân Nazır, *Fedvâ Tûkân Kemâ ' Araftehâ*, s.46.

Fedvâ Tûkân, edebi birikimi ve sanatsal yeteneğiyle sadece Filistin'in değil, dünya edebiyatının önemli figürlerinden biri olmuştur. Eserlerinin farklı dillere çevrilmesi, onun evrensel bir ses olduğunu ve mesajlarının sınırları aştığını göstermiştir. Bu durum, onun yalnızca Filistin'in değil, tüm insanlığın ortak meselelerine dair derin düşünceler sunduğunu kanıtlamıştır.⁸³

1.3.1. Şiir Eserleri

10 adet şiir divanı vardır.

1- دِيْوَانُ الرَّحْلَةِ الْمَنْسِيَّةِ: فُدْوَى طَوْقَانَ وَطُفُولَتَهَا الْإِبْدَاعِيَّةِ-1

Fedvâ Tûkân ve Tufûletihe'l-İbdâi'yye (Unutulan Yolculuk, Fedva Tûkan ve Yaratıcı Çocukluğu)

1952 yılında basılan "Vaḥdî me'al-Eyyâm" adlı şiir koleksiyonundan önce, Yusuf Bekkâr tarafından derlenen "Yaratıcı Çocukluk Şiirleri" adlı eser yayımlanmıştır. Eserde 30 kaside bulunmaktadır.⁸⁴

2- وَحْدِي مَعَ الْأَيَّامِ - Vaḥdî me'al-Eyyâm (Günlerle Bir Başıma)

Kahire'de 1952 yılında, Darû'n-Neşri Li'l-Câmi'iyîn tarafından yayımlanan bu eser, 33 kasideden oluşmaktadır. Bu kasideler, Fedvâ Tûkân'ın yalnızlık ve içsel çatışmalarının doğasına, yaşadığı yabancılaşma duygularına dair açıklamalar içermektedir. Eserde, şairin sıkıntılı günlerinden bahseden hüzünlü şiirler yer almaktadır. "Îlâ Ruḥî Şaḳîḳî İbrahim (Canım Kardeşim İbrahim'in Ruhuna)" ve "Ale'l-Ḳabri (Mezarlıkta)" adlı kasidelerinde, şair, kardeşi İbrahim Tûkan'ın ölümünden sonra duyduğu hüznü ve acıyı dile getirmiştir. Nitekim, içindeki duygusal boşluğu, kardeşi İbrahim'in sevgisiyle tamamlamıştır.

3- وَجَدْتُهَا - Vecedtühâ (Onu Buldum)

Beyrut'ta 1957 yılında Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından yayımlanan bu eser, 27 kasideden oluşmaktadır. Eserde, Fedvâ Tûkân'ın yaşadığı sıkıntıların ardından, kendisini bulduğu anda hissettiği aşırı neşe tasvir edilmektedir. Bu koleksiyonda "حُلْمٌ"

⁸³ Yusuf Bekkâr, *Hıvarât Fedvâ Tûkân*. s.13.

⁸⁴ Yusuf Bekkâr, *Hıvarât Fedvâ Tûkân*, s.13.

الذُّكْرَى (Hatıraların rüyası)" adlı hüznü kasidesini yine kardeşi İbrahim adına yazmıştır.

4- أَعْطِنَا حُبًّا - 'Âtinâ Hubban (Bize Sevgi Ver),

Beyrut'ta 1960 yılında Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından yayımlanan bu eser, 23 kasideden oluşmaktadır. Fedvâ Tûkân, aşkın ulaştığı ölüm durumunu ilan ederken, aynı zamanda hayatında acı çekmesine sebep olan ölüm temasını da ele almaktadır. "إِلَى الْهَارِبِينَ مِنْ أَلْقَى وَالضَّيَّاعِ - İle'l-Hâribîn Mine'l Kâleki vezzayâ'î (Üzüntü ve kaybolmaktan kaçanlara)" adlı kasidesinde, şairin ruhsal bunalımı, kardeşine duyduğu üzüntü ve çocukluğunda yaşadığı olumsuzluklar, kalemine yansımıştır. Bu eserinde, Fedvâ Tûkân'ın kendisine yeni umutlar aradığı açıkça anlaşılmaktadır.

5- أَمَامَ الْبَابِ الْمَغْلَقِ - Emâme'l Bâbi'l-Muğlağ (Kapalı Kapının Ardında)

Beyrut'ta 1967 yılında Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından yayımlanan bu eser, şairin en önemli çalışmalarından biridir ve 17 kasideden oluşmaktadır. Çoğunlukla ağıt şiirlerinden meydana gelmektedir. Fedvâ Tûkân'ın kendi ifadesine göre: "*Bir gün o iç karartıcı ilişkilerin kapılarının ve kilitlerinin dışına çıkacağıma ve onların arkasında kapılar olduğuna inanmıyordum. Onların arkasında ruhu paramparça eden umutsuzluğun esiri oldum.*" Bu şiir koleksiyonunda, erkek kardeşi Nemir adına yazılmış "إِلَى رُوجِي شَقِيقِي نَمِيرٍ - İlâ Ruḥî Şaḳîkî Nemir (Canım Kardeşim Nemir'in ruhuna)" adlı şiiri yine hüznü içerikli şiiridir. Eserlerinde özellikle kendisini değerli hissettiren ağabeyi İbrahim'in ve kardeşi Nemir'in ölümlerine ithafen yazdığı ağıt şiirleri sebebiyle kendisine el-Hansâ adı verilmiştir.⁸⁵ Arap edebiyatının önemli kadın şairlerinden olan ve mersiye (ağıt) şiirleriyle bilinen el-Hansâ'ya atıfta bulunarak bu ad, ona verilmiştir. Şiirlerinin çoğunda, İbrahim için söylenen ağıtların oluşturduğu Fedvâ'nın divanı, günümüze kadar ulaşmıştır. Bu eser, Metin Fındıkçı tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

6- اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ - el-Leylu ve'l-Fursân (Gece ve Atlılar)

Beyrut'ta 1969 yılında Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından yayımlanan bu eser, 23 kasideden oluşmaktadır. Fedvâ Tûkân, bu koleksiyonda insanların vatanlarını

⁸⁵ Kâmil es-Sevâfirî, *el-Edebu'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsır fî Filistîn min Sene 1860-1960*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1975, s. 25.

savunmalarını ve onlara yönelik herhangi bir saldırıya karşı gösterdikleri tepkileri anlatmıştır. Bu koleksiyon sayesinde, Fedvâ, vatan kahramanlarını anmış ve aynı zamanda gecenin şarkılarını dile getirmiştir.

7- عَلَى قِمَّةِ الدُّنْيَا وَحِيدًا - 'Alâ Kımmeti'd-Dünyâ Vaḥîden (Dünyanın zirvesinde tek başına)

Beyrut'ta 1973 yılında Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından yayımlanan bu eser, 15 kasideden oluşmaktadır. Fedvâ Tûkân, bu koleksiyonunda Filistin halkının çektiği acıları, koleksiyonun başlığıyla ifade etmiştir. Ardından, tüm halkın uğradığı adaletsizlik ve zulmü tasvir etmiştir.

8- تَمُوزُ وَالشَّيْءُ الْآخِرُ - Temmûz ve 'ş-şey'u'l-âḥar (Temmuz ve başka bir şey)

Amman'da, 1989 yılında Dâru'ş-Şurûk yayınevi tarafından yayımlanan bu eser, 30 kasideden oluşmaktadır. Fedvâ Tûkân, bu koleksiyonda ölümsüzlük ve hayatta kalmanın sırrını ele almıştır. Ayrıca, halkın ulusal haklarını vurgulamış ve herhangi bir dış saldırıya karşı koymanın önemini belirtmiştir.

9- اللَّحْنُ الْأَخِيرُ - el-Laḥnu'l-aḥîr (Son Ezgi)

Amman'da, 2000 yılında Daru'ş Şurûk yayınevi tarafından yayımlanan bu eser, 30 kasideden oluşmaktadır.⁸⁶

Fedvâ'nın yayınlamadığı kasideler Mütevekkil Taha tarafından Kıraetu'l-Mahzûf adıyla Fedvâ Tûkân'ın ölümünden 1 yıl sonra 2004 yılında Filistin Ramallah'ta yayımlanmıştır.⁸⁷ Bu eseri de Fedvâ'nın onuncu kasidesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Yukarıda 2 ve 8 arasında yer alan şiir koleksiyonları, 1993 yılında "*Divân-u'l- 'Amâli's-Ş'irîyyeti'l-Kâmile*" adlı eser altında tek bir kitapta toplanmıştır.⁸⁸ 185 kasideden oluşan eser Beyrut'ta yayımlanmıştır.

⁸⁶ Yusuf Bekkâr *Hivarât Fedvâ Tûkân*, s.13.

⁸⁷ Yusuf Bekkâr *Hivarât Fedvâ Tûkân*, s.12.

⁸⁸ Yusuf Bekkâr *Hivarât Fedvâ Tûkân*, s.12.

1.3.2. Nesir Eserleri

1- أَخِي إِبرَاهِيمَ - Ahî İbrahim (Kardeşim İbrahim)

Yâfâ'da, 1946 yılında el-Mektebetu'l- 'Aşriyye yayınevi tarafından basılmıştır.

2- رِحْلَةٌ جَبَلِيَّةٌ رِحْلَةٌ صَعْبَةٌ - Riḥletün Cebeliyyetün Riḥletün Ş'abeh (Dağ Yolculuğu, Zor Yolculuk)

Amman'da, 1985 yılında Dâru'ş-Şûrûk yayınevi tarafından basılmıştır.

3- الرَّحْلَةُ الْأَصْعَبُ - er-Riḥletü'l-aş'ab (En Zor Yolculuk)

Amman'da, 1993 yılında Dâru'ş-Şûrûk yayınevi tarafından basılmıştır. Bu eser, *Riḥletün Cebeliyyetün Riḥletün Ş'abeh* isimli eserin devamıdır. Her iki eserde de, zorluklarla geçen hayatından kesitler yer almıştır. Yolculuğu, tırmanılması güç bir dağa benzeten Fedvâ Tûkân, bu eserlerinde hayatını anlatmıştır.⁸⁹

Fedvâ Tûkân, *Riḥletün Cebeliyyetün Riḥletün Ş'abeh*, isimli eserinde mutlu ve razı olmadığı hayatını Arap gençlerine ümit olması için yazdığını çünkü Arap toplumunda eğitimden men edilen ve kendi fikirlerini açıkça dile getirme özgürlüğü ellerinden alınan nice kadının sesi olacağını umduğunu, içindeki hazineyi tamamen açmadığını, özgür ifadelerle yer verdiğini söylemiştir.⁹⁰

1.4. Ödülleri

Fedvâ, uzun sayılabilecek sanat yaşamı boyunca pek çok uluslararası ödüle layık görülmüş, 20. yüzyılın önde gelen, dünya çapında büyük kadın şairlerinden biridir. Aşağıda, kendisine verilmiş olan ödüllerden bazıları sıralanmıştır:

-1978 yılında İtalya Palermo Şiir Ödülü,

- 1983 yılında Ürdünlüler Kitap Birliği Ödülü,

-1989 yılında Birleşik Arap Emirlikleri-Sultan el-Uveys Ödülü,

⁸⁹ "et'Tecârubu'l-Unşeviyye fî Şî'rî Fedvâ", *Mecelletu'l-Luğa* Sayı:4, <http://www.allugah.com> (Erişim:30 Ekim 2016).

⁹⁰ Fethiye İbrahim Şarşûr, "Sîrâtânî ve Lahnun Ehîr", *Munezzametü't-Taḥrîrî'l-Filistîniyye*, 2015,S.261, s.217-219.

- 1994 yılında Kuveyt'te 'Abdu'l-'Azîz Suud el-Babdin Ödülü,
- 1995 yılında Filistin Şeref Ödülü,
- 1996 yılında Tunus'ta Kafafis Şiir Ödülü,
- İtalya Salerno Ulusal Kadın Yazarlar Festival Ödülü,
- 1997 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından Edebiyat Ödülü.⁹¹

1.5. Ölümü

Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh adlı otobiyografisinde Fedvâ Tûkân, kan pıhtılaşması hastalığına yakalanmış olmasından dolayı Nablus şehrindeki ihtisas hastanesinde tedavi gördüğünü belirtmiştir. Bu rahatsızlık, gözünde ciddi bir hasar bırakmıştır. Ardından, ayak bileğindeki eklem kırılması sonucu yatalak hale gelmiştir. Sağlığındaki bu olumsuzluklara rağmen, hayata olan bağlılığında herhangi bir değişim olmamıştır. Kaleminden ve kitaplarından uzak kalamamıştır.⁹²

Kültürel ve edebi çevrelerde büyük bir itibara sahip olan Fedvâ Tûkân, sağlık problemlerinden ötürü kaleminden uzak kalmış ve yalnızlaşmaya başlamıştır. Kendisini hasta yatağında en çok üzen şey, ülkesinin durumu ve bu konuda duyduğu ümitsizliktir. Bu konuyla ilgili olarak şair, otobiyografisinde şu şekilde ifade etmiştir: "*Kötümser bir insanım. Bu durumda iyimserlikten nasıl bahsedilebilir ki? Acımasızlıklar ve zorluklar... Biz Araplar, hatalarımızdan asla ders almayız ve aynı hataları yapmaya devam ederiz.*"⁹³ Fedvâ Tûkân, 12 Aralık 2003 tarihinde, 86 yaşında, toprağında öleyim dediği ülkesinde, Filistin'de vefat etmiştir. Mezar taşında şu mısralar yer almaktadır:

كَفَانِي أُمُوتُ عَلَى أَرْضِهَا

وَأُذْفَنُ فِيهَا

وَتَحْتِ نَرَاهَا أَدُوبٌ وَأَقْنَى

وَأُبَعَثُ عُشْبًا عَلَى أَرْضِهَا

⁹¹ Hayriye 'Acreş, "Fedvâ Tûkân Veneza 'tuhâ's-Şi'riyye", S.21, s.383.

⁹² Hayriye 'Acreş, "Fedvâ Tûkân Veneza 'tuhâ's-Şi'riyye", S.21, s.384.

⁹³ Fedvâ Tûkân, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, s. 214.

وَأَبْعَثُ زَهْرَةً

تَعْبِيثُ بِهَا كَفْتُ طِفْلٍ نَمْتُهُ بِلَادِي

كَفَانِي أَظَلُّ بِحَضْنِ بِلَادِي

تُرَابًا

وَعُشْبًا

وَزَهْرَةً

Toprağında öleyim yeter bana,

Orada gömüleyim,

Altında eriyip yok olayım.

Dirleyim bir ot olarak,

Bir çiçek olarak,

Ülkemin yetiştirdiği bir çocuğun avucu değsin ona,

Yeterki ülkemin kucığında olayım,

Bir toprak,

Bir ot,

Bir çiçek olarak.

İKİNCİ BÖLÜM

FEDVÂ TÛKÂN'IN ŞİİRLERİNDE TEMA

Romantik, aşk ve hüznün şiirleri kaleme alan Fedvâ, 1948 yılında siyonist İsrail'in Filistin topraklarını işgal ederek bağımsızlığını ilan etmesi ve bir çok Filistinli'yi zorunlu göçe tabi tutması sebebiyle direniş şiirleri ile mücadelesini ortaya koymuştur.

Fedvâ Tûkân'ın şiirlerinin tematik yapılarını ele alırken şiir koleksiyonunun toplandığı "*Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*" adlı eserindeki divanların sıralanışına göre temaları ele almaya çalışacağız.

2.1. Kadın Teması

Arap edebiyatında kadın, tarihsel süreçte sembolik bir figürden, toplumsal ve politik bir aktöre dönüşmüştür. Eski dönemlerde genellikle aşk ve güzellik ile ilişkilendirilirken, 19. yüzyıldan sonra Batı etkisiyle toplumsal değişim ve eleştirinin simgesi olmuştur. Modern dönemde ise kadın, güçlü ve bağımsız bir figür olarak toplumsal haklar ve eşitlik gibi derin meselelere odaklanmıştır. Filistin edebiyatında ise kadın, yalnızca bir edebi tema değil, aynı zamanda savaşların, direnişin ve halk mücadelesinin sembolüdür. Filistinli kadınlar, hem toplumsal cinsiyet rollerini hem de halklarının özgürlük mücadelesini edebiyatla ifade etmişlerdir.⁹⁴

Fedvâ Tûkân, modern çağın önemli şairlerinden biri olarak, şiirlerinde kadın temasına derin bir şekilde yer vererek, kadının Filistin halkının kurtuluş mücadelesindeki rolünü vurgulamıştır. Şiirlerinde kadın, sadece bireysel bir figür değil, toplumsal ve politik bir sembol olarak öne çıkmaktadır. Anne kadın, mücadele eden kadın, evsiz kadın gibi imajlar, kadının sadece ev içindeki geleneksel rolüyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda toplumun ve ülkenin özgürlüğü için verdiği mücadelede aktif bir katılımcı olduğunu göstermektedir.

⁹⁴ Siham A'bdulvehhâb el-Freyh, *el-Merati'l-'Arabiyye ve'l-'İbdâi's-Şi'rî*, Dar'u-Cerîr li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1.Baskı, Ürdün 2010, s.33.

2.1.1 Anne Tasviri

"Toprak ve Fedai (الْفِدَائِي وَالْأَرْضُ)" adlı şiirinde Fedvâ Tûkân Filistinli anne ile mücadelecî çocuk arasında geçen diyoloğu aktarmaktadır.

يَا وُلْدِي!

يَا كَبِيرِي!

مِنْ أَجْلِ هَذَا الْيَوْمِ

مِنْ أَجْلِهِ وَلَدْتُكَ

مِنْ أَجْلِهِ أَرْضَعْتُكَ

دَمِي وَكُلَّ النَّبْضِ

وَكُلِّ مَا يُمَكِّنُ أَنْ تَمْنَحَهُ أُمُومَةً

يَا وُلْدِي! يَا عَرَسَةَ كَرِيمَةً

أَقْتَلَعْتُ مِنْ أَرْضِهَا الْكَرِيمَةَ

أُذْهَبُ، فَمَا أَعَزُّ مِنْكَ يَا

بُنَيَّ إِلَّا الْأَرْضُ⁹⁵

Oğlum, ciğerparem,

İşte bugün için,

Onun için doğurdum,

Onun için emzirdim,

Kanım ve tüm kalp atışlarım

Ve anneliđin ona verebileceđi her şey.

Oğlum... Ey ekimi kutsal olan,

⁹⁵ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsâti Ve'n - Neşri, I.Baskı, Ürdün 1993, s.392.

Değerli topraklardan sökülen,

Git, hadi git,

Yavrucuğum! Hiçbir şey senin için topraktan daha değerli değildir.

Bu şiirde, şairin derin annelik duygusunu ve oğluna olan bağlılığını yansıtmaktadır. "Oğlum, ciğerparem" diyerek annelik şefkatini gösteren şair, oğluna sabır ve kararlılık aşılamaktadır. Ölümü "şerefli konuğu" olarak nitelendirerek, ölümün bir son değil, bir kurtuluş ve cesaretle karşılanması gerektiğini vurgulamaktadır. Şair, oğluna zorluklarla karşılaştığında cesur ve onurlu bir duruş sergilemesini öğütlemektedir. Bu mısralar, ölümün kurtuluş olarak görülmesinin yanı sıra, zorluklara karşı güçlü bir içsel duruş sergilemenin önemini anlatarak devam eder:

يَا أَلْفَ هَلَا بِالمَوْتِ!

وَاحْتَرَقَ النَّجْمَ الهَاوِيَّ وَمَرَّقَ

عَبْرَ الرُّبُوتِ

بِرَقًا مُشْتَعِلَ الصَّوْتِ

زَارِعًا الإِشْتِعَاعَ الحَيِّ عَلَى

الرُّبُوتِ

فِي أَرْضٍ لَمْ يَفْهَرْهَا المَوْتُ!

أَبَدًا لَنْ يَفْهَرْهَا المَوْتُ⁹⁶

Ah, bin kişi ölüme hoş geldin dedi,

Ve yıldız uçurumları yaktı,

Ve sayısız kalabalığın arasından

⁹⁶ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.393.

Parlak bir sesle geçti,

Sayırsız binlerce kişinin üzerine canlı ışıklar dikti.

Ölümün pesettiremeyeceği toprakta,

Asla ölümün pesettiremeyeceği...

Şair, "Gece ve Atlılar (اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ)" adlı şiir koleksiyonunun "Hamza (حَمْزَةٌ)" şiirinde anne ile vatanı güçlü bir bağla ilişkilendirmektedir. Annenin sevgisi ve fedakarlığı, vatan sevgisinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Şair, bu bağla kahramanlık temasını işler; anne, hem çocuğuna duyduğu sevgiyle hem de vatanına bağlılığıyla kahramanlık ruhunu yansıtır. Anne ve vatan arasındaki ilişki, özgürlük mücadelesinin ve direnişin simgesi olarak güçlü bir anlam taşır. "Hamza" şiiri direnişi ortaya koyan en güzel örneklerdendir. Bu şiir kişileri tasvir etmede hikâye anlatımı şeklinde yazılmıştır.

هَذِهِ الْأَرْضُ امْرَأَةٌ

فِي الْأَخَادِيدِ وَفِي الْأَرْحَامِ

سِرُّ الْخَصْبِ وَاحِدٌ

قُوَّةُ السَّرِّ الَّتِي تُنْبِتُ نَخْلًا

وَسَنَايِلَ

تُنْبِتُ الشَّعْبَ الْمُقَاتِلَ⁹⁷

Bu toprak bir kadındır,

Tepelerde ve rahimlerde.

Bunların verimlilik sırrı birdir.

Başaklar ve palmyeler veren sırrın gücü birdir.

Bir savaşçıyı doğurur.

⁹⁷ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 418.

1969 yılında yayınlanan şiir, ülkede bulunan mevcut ihtilale öfke duyan ve toprağı gaspedilmiş kişilerin duygularını Hamza karakteri üzerinden bugünlere ulaştırmıştır. Şiirden de anlaşılacağı üzere Fedvâ Tûkân'ın umutsuzluk ve hüznle yorulduğu, kendi iç dünyasının yoğunluğu ile meşgul olduğu bir anda Hamza'nın moral motivasyon açısından ona söylediklerini kaleme almıştır. Şairin bu şiirsel konuşmasında kadınlık ile toprak arasındaki ilişkiye açıklık getirdiği görülmektedir. Çünkü aralarındaki ilişki yaşamın devamına yardımcı olmaktadır. Şair bizi “Kapalı Kapının Ardında (أَمَامَ الْبَابِ الْمَغْلَقِ)” şiir koleksiyonuna başladığı Mursâtun ila Nemir (مَرثاةٌ إِلَى نَمِرٍ) şiirine götürüyor, diyor ki:

إِلَى أُمِّي
يَا أُمَّ عَائِدِ الْإِنِّكَ ابْنُكَ الْحَبِيبُ
تَرْفُهُ عَرَائِسُ الْبِحَارِ فِي طَرَاوَةِ الصَّبَاحِ
تَرْفُهُ مَشْغُوفَةٌ بِكَزْرِهَا التَّمِينِ
لَوْلَوْهَ مَا ضَمَّ قَلْبُ الْبَحْرِ يَوْمًا مِثْلَهَا بَيْنَ اللَّالِ
لَوْلَوْهَ تَعَزُّ فِي الرَّجَالِ
أَعْطَيْتُهَا يَوْمًا بِلَادِي كَمْ وَكَمْ
أَعْطَيْتِ يَا أُمِّي بِلَادِي مِنْ لَالِ
أَرَاكَ مِنْ هُنَاكَ تَفْتَحِينَ
لِلْعَائِدِ الْحَبِيبِ صَدْرِكَ الرَّحِيمِ
أَرَاكَ مُحْيَاكَ الضُّحُوكِ مُشْرِقًا
بِبَهْجَةِ اللَّقَاءِ⁹⁸

Anneme,

Anneciğim, sevgili oğlun sana geri dönüyor.

Denizlerin gelinleri sabahın tazeliğinde onu evlendiriyor,

Değerli hazinesine tutkuyla bağlı,

⁹⁸Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.322.

İncilerin arasında olduğu gibi bir zamanlar denizin kalbini kucaklayan bir su incisi,

Erkeklerle izzet veren bir inci tanesi.

Bir gün verdim ona ülkemi,

Ne kadar, ne kadar verdin anne?

Nice incilerden verdim ülkeme anneciğim.

Geri dönen sevgiliye, sevgi ile karşılayan göğsünü açtığını görüyorum.

Gülen yüzünün buluşmanın sevinciyle parladığını görüyorum.

Toprak, uğruna canlarımızı ve değerli her şeyimizi feda ettiğimiz, yolunda hayatını kaybedenleri kolladığımız kutsal bir anne gibidir. Anne, kahramanların doğmasına ilham verir ve çocuklarını, vatan uğruna ruhlarıyla mücadele etmeye, cihada atılmaya teşvik eder. Bu yüzden anne, sabırlı ve kararlı olarak oğluna, vatani için canını feda etme yolunda karşılıksız bir fedakarlıkla rehberlik eder.

Şair, "كُنْزِهَا النَّمِينِ" - "ضَمَّ قَلْبُ الْبَحْرِ يَوْمًا" gibi anlamlı ifadelerle anneyi yücelterek, onun kalbinin genişliğini ve derin duygusal gücünü dile getirir. Bu sözlerle, annenin vatan sevgisinin ve özleminin yoğunluğunu, sevgisini ve fedakarlığını en derin şekilde tasvir etmiştir.

Onun saf ve tertemiz yürekli anne tasvirini " Boşlukta Kaybolan Yüze (إلى (الْوَجْهِ الَّذِي ضَاعَ فِي النَّبْهِ

وَطَنِي كَانَتْ تَعْطِيهِ مِيَاهَ اللَّيْلِ

كَانَ قَلْبُهُ الصَّامِتُ فِي لَيْلِ الْهَزِيمَةِ

دَاهِلًا أَسْيَانًا

كَانَ الدَّمُ فِي الْجُدْرَانِ بَاقَاتٍ وَرُودٍ

كُنْتُ أَهْدِي:

افْتَحِي صَدْرَكَ يَا أَرْضَ الْجُدُودِ

افْتَحِي صَدْرَ الْأُمُومَةِ

وَاحْضَنِيهَا فَأَقْرَابِيْنَ عَوَالِي

الْقُرَابِيْنَ عَوَالِي⁹⁹

Memleketim, gecenin sularıyla kaplandı.

Şaşkındı yenilgi gecesinde.

Duvarlardaki kan, gül demetleriydi.

Aç göğsünü, ey atalar diyarı.

Annelik, göğsünü aç.

Onu sarıp sarmala, kurbanlar değerlidir.

Kurbanlar değerlidir.

Bu dizelerde, anne sevgisinin ve fedakârlığının, toprak ve vatan sevgisiyle nasıl birleştiği vurgulanır. Şair, annenin fedakarlık ve özveri unsurlarını vurgulayarak, anne sevgisinin vatan ve toprak sevgisiyle iç içe geçtiğini ve bunun milli bir bağ oluşturduğunu ifade eder. Anne sevgisi, başlangıçta kişisel ve duygusal bir bağ gibi görünse de, vatan sevgisiyle birleşerek toplumsal ve milli bir boyut kazanır.

Bu birleşim, aidiyet ve sorumluluk duygusunu güçlendirir. Şiir, vatan sevgisinin her türlü sevgiden üstün olduğunu vurgular ve bireysel duyguların toplumsal bir amaca hizmet ettiğini gösterir. Sonuç olarak, anne sevgisi vatan sevgisine dönüşürken, vatan sevgisi her şeyden üstün kalır ve bu temalar şiire derin bir anlam kazandırır.¹⁰⁰

⁹⁹ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.411-412.

¹⁰⁰ Hâmid Salih Câsim, "Şûratu'l-Ummi fi's-Şi'ri'l A'rabî'l- Hadîsi", *Mecelletü'd-Deyâli-Irak Üniversitesi*, S.26, s.388

2.1.2. Mücahid Kadın Tasviri

Fedvâ Tûkân'ın şiirlerine baktığımızda, hüzün tonlu duygusal şiirleri görülür. Bu imge, "Ümitsizliğe Küçük Bir Şarkı (أُغْنِيَّةٌ صَغِيرَةٌ لِلْيَأْسِ)" adlı şiirinde mücadele eden kadın şiirinin çeşitli bölümlerinde temsil edilir:

وَحِينَ يَمُدُّ وَيَسْتَدُّ، حِينَ يَبْلُغُ أَقْصَى مَدَاهُ

يَنْفُضُنِي

يَزْرَعُ النَّخْلَ فِي الْأَرْضِ

يَحْرُثُ بَسْتَانَ رُوحِي، يَسُوقُ إِلَيْهَا الْعَمَامُ

فَيَهْطِلُ فِيهَا الْمَطْرُ

وَيُورِقُ فِيهَا الشَّجَرُ

وَأَعْلَمُ أَنَّ الْحَيَاةَ تَظَلُّ صَدِيقَةً

وَأَنَّ الْقَمَرَ

وَإِنْ ظَلَّ عَنِّي سَيَعْرِفُ نَحْوِي طَرِيقَهُ¹⁰¹

Ve genişleyip yoğunlaştığında, maksimum boyuta ulaştığında,

Beni sarıyor; toprağa palmiye ağacı diyor.

Ruhumun bahçesini ekiyor,

Ve ruhuma bulutları getiriyor.

Ve yağmur yağıyor,

Ağaçlar yapraklanıyor.

Biliyorum ki hayat onun arkadaşı olmaya devam edecek,

Ve Ay da...

¹⁰¹ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 488.

Ayşe Ahmet Ôda, Filistin'in özgürlüğü için verdiği mücadeleyle tanınan, cesur bir aktivist, şair ve yazardır. Hapis cezası almış ve Filistinli kadınların direnişindeki güçlü temsilcilerden biri haline gelmiştir. Şiirleri, kişisel deneyimleri ve Filistin halkının mücadelesini yansıtarak, kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesinin simgesi olmuştur.¹⁰² Fedvâ Tûkân bu mısralarda, Ayşe Ahmet Ôda'nın tutuklanmasına ve mücadelesine duyduğu hayranlıkla, ona yazdığı şiirle umudun ve gerçeğin galip geleceği mesajını vermiştir. Bu şiir, Filistinli kadınların bağımsızlık mücadelesini ve hak mücadelesinin gücünü yüceltmektedir.

Bu beyitlerde topraktan, toprağından, ürününden bahsetmediğini, aksine ümitsizliğe meydan okumanın değerini ve umut ışığını ifade ettiğini görüyoruz. Arap çölünün sembolü olan Palmiyenin, ona güç, sabır ve metanet verdiğini anlıyoruz. Çünkü Arap şiirinde palmiye ağacı, genellikle çok derin ve sembolik bir anlam taşır. Arap ülkelerinde palmiye, bereket, güç, direnç ve yaşam sembolü olarak öne çıkar. Aynı zamanda kültürel, dini ve duygusal anlamlar taşıyan güçlü bir semboldür. Şairler, bu ağacı kullanarak derin anlamlar yaratır ve genellikle bir metafor olarak hayatta kalmayı, büyümeyi, sevmeyi, özlemeyi veya yalnızlığı ifade ederler.¹⁰³

Mücadele eden Filistinli kadın, özgürlük uğruna düşmanın tüm acılarına ve zulmüne katlanmaya devam ediyor. Randa'nın günlüğünden parmaklıklar arkasından onlara yazdığı bir şiirde şunu söyleyen mahkum Randa'nın başına gelenleri anlattığı "Onlara Parmaklıklar Ardından (إِلَيْهِمْ مِنْ وَرَاءِ الْقُضْبَانِ)" şiirinde:

فِي نَصْفِ هَذَا اللَّيْلِ...آه!

حَدَاؤُهُ يَدُقُّ فِي الدَّهْلِيْزِ...آه!

مُبْتَدِعُ التَّعْذِيبِ أَتَ

مِنْ غُرْفَةِ النَّحْقِيقِ...آه!

أَتِ وَتُنْذِنِي خُطَاهُ

مِنْ زَمَنِ الْكَابُوسِ وَالْجَجِيمِ وَالصَّرَاعِ

¹⁰² <https://vision-pd.org/عائشة-عودة/> (Erişim:Ağustos 2020)

¹⁰³ A'î A'beyât, Ali Maţûrî, *en-Naħle ve Delâlatuhâ fi 'ş-Şi 'ri'l Filistîni'l-Muâ'sır*, Doktora tezi, İran: Şehit Cemran Üniversitesi, 2018, s.264.

Gecenin bir yarısı ... Âh!

Koridorda ayakkabıları tıkrıyor...Âh!

İşkencenin mucidi geliyor,

Sorgu odasından ... Âh!

Adım adım geliyor,

Kabus, cehennem ve çatışma zamanlarından...

Randa'nın yaşadığı korku ve dehşet anlarını bize aktaran Fedvâ, dehşetin şiddetini anlatmak için tekrarlara yer vererek¹⁰⁴ şöyle devam eder;

جَدَاؤُهُ يَدُقُّ فِي الدَّهَالِيزِ

دَمِي يَدُقُّ وَعُرُوقِي وَالنَّخَاعِ¹⁰⁵

Ayakkabıları koridorlarda atıyor,

Kanım, damarlarım ve iliklerim atıyor

Şair, işkenceye katlanan mahkum Rande'nin sessiz konumunun bir ifadesi olarak kaygı ve korku durumunu, sessizlik ve boşluk durumunu yeniden değerlendiriyor ve şöyle diyor:

تَوَحَّشَنِي مَا شَبَّتَ

يَا شِرَاسَةَ الْأَوْجَاعِ

فَلَنْ يَنْزِفَ مِنْ دَمِي جَوَابُ¹⁰⁶

Dilediğin gibi acımasızlaş,

Ey acının vahşiliği,

Kanımdan asla cevap akmayacak.

¹⁰⁴ Buzid Kuḥûl, *el-Binâu'l-Fenni fi Şi'ri Fedvâ Tûkân*, Yüksekisans tezi, Cezayir 1980, s.248.

¹⁰⁵ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâlî's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.477.

¹⁰⁶ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâlî's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.477.

Bu dizeler, şairin derin empatisini ve insanlık anlayışını vurgular. Şair, tutsak Rande'nin yaşadığı işkence ve zorlukları direniş ve onur simgesi olarak aktarır. Kadın tutsak, sadece fiziksel işkencelere tabi tutulmaz, aynı zamanda kimliğiyle de bir direniş figürüne dönüşür. Şair, hapisane deneyiminden aktardığı detaylarla, acıyı kendi iç dünyasında hissederek ve empati kurarak. Kadının duruşu, güç ve direnişin bir simgesi olarak yüceltilir, toplumsal anlamda kadınların kahramanlıklarını vurgular. Bu, şairin empati gücünün açık bir kanıtıdır.

2.1.3. Evsiz Kadın Tasviri

Sosyal trajediyi tasvir eden Fedvâ Tûkân, özellikle Nekbe sonrası kadının ağır yükünü ortaya koymuştur. Örnek olarak 1948 yılında Nekbe'nin yaşandığı dönemde şehit düşen Abdurrahim Mahmut'un,¹⁰⁷ vefat ettikten sonra çocuklarının annesinin, çocuklarının yetiştirilmesi hususunda kadının çektiği sıkıntıları dile getiren "Günlerle Bir Başıma (وَحْدِي مَعَ الْأَيَّامِ)" şiir koleksiyonundan "Rukayye (رُقَيْيَّةُ)" adlı şiirinde evsiz Filistinli kadını tasvir ederken:

هَذَا لَكَ، فِي سَفْحِ مَهْدِ الْبُطُولَاتِ، وَالْمَجْدِ، وَالْوَتَبَاتِ الْكُبْرَى!
هَذَاكَ، تَحْتَ الضَّبَابِ الْمُسْفَى، وَالْأَرْضِ غَرْقِي بِدَفْقِ الْمَطَرِ
كَانَ الرَّحَابُ الْعُلَى بِعَيْنِ السَّحَابِ تَبْكِي شَفَاءَ الْبَشَرِ
هَذَا لَكَ ضَمَّ (رُقَيْيَّةُ) كَهْفٌ رَغِيبٌ عَمِيقٌ كَجُرْحِ الْقَدَرِ
تَدُورُ بِهِ لَفَحَاتُ الصَّقِيعِ فَيُوشِكُ بِصَطَاكُ حَتَّى الصَّخْرِ
وَتَجْمُدُ حَتَّى عُرُوقِ الْحَيَاةِ وَيُطْفَأُ فِيهَا الدَّمُ الْمُسْتَرِ
(رُقَيْيَّةُ) يَا قِصَّةَ مَنْ مَاسِيَ الْحَمَى سَطَّرَتْهَا أَكْفُ الْعَيْرِ
وَيَا صُورَةَ مَنْ رُسُومِ التَّشْرُدِ وَالذَّلِّ وَالصَّدَاعِ الْآخِرِ
طَعَى الْقَمَرُ فَاَنْطَرَحَتْ هَيْكَلًا

¹⁰⁷ Abdurrahim Mahmut, Filistinli bir direniş şairi olarak, 35 yıllık kısa yaşamının ardından şehit olmuştur. şiirleriyle Filistin halkının özgürlük mücadelesini, direnişini ve onurlu yaşam arayışını derin bir şekilde yansıtmıştır. (Ayrıntı için: Peren Birsaygılı Mut, *Kalem ve Tüfek Büyük Filistin İsyanından Portreler*, s.61-78.)

Orada, kahramanlığın, zaferin ve büyük atılımların beşiğinin tepesinde,

Orada, sisin altında yeryüzü yağmurla ıslanmış.

Sanki yüce dağlardaki bulutların gözleri, insanların sefaletini haykırıyor.

İşte orada, Rukayye'yi bir mağara kucakladı,

Kaderin yarası gibi derin ve karanlık.

Donmalar etrafında dolaşılıyor,

Kayalar çarpacak zannedildi.

İşte o an, yaşam emareleri dondu

Ve akan kanı durdurdu.

Rukayye,

Ey başkalarının satırlara aldığı acılı hikayeli Rukayye!

Ah, evsizliğin, aşağılanmanın ve diğer baş ağrılarının görüntülerinden biri,

Ay yükseldi ve bir yapı olarak kaldı,

Sefil gölgeler ve sefil görüntüler...

Şair, vatanından kovulmuş ve vatanını savunurken şehit olan kocasını kaybeden Filistinli mülteci bir anneyi Nablus'taki mağaralardan birinde anlatır. Ardından, küçük çocuğuyla birlikte yalnız kalan dul bir kadının dramını ve Siyonistler yüzünden yaşadığı adaletsizlik ve zulmü aktarır. Şair, bu durumu, mülteci annenin küçük çocuğuyla olan duygusal deneyimlerinden kaynaklanan gerçekçi bir bakış açısıyla sunar.

Fedvâ Tûkân, akıcı uslubu ile evsizliğe, sefalete ve acıya maruz kaldığını anlattığı "Bayramda Bir Mülteci (لاجئة في العيد)" adlı şiirinde Filistinli mülteci

¹⁰⁸ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 114.

kadınların trajedisini ve çektikleri acının büyüklüğünü anlattığı bir örnek daha sunuyor.

أُخْتَاهُ هَذَا الْعَيْدُ رَفَّ سَنَاهُ فِي رُوحِ الْوُجُودِ
وَأَشَاعَ فِي قَلْبِ الْحَيَاةِ بُشَاةَ الْفَجْرِ السَّعِيدِ
وَأَرَاكَ مَا بَيْنَ الْخِيَامِ قُبَّعَتْ نَمْتًا لَا شَقِيًّا
مُتَاهَالِكًا ، يَطْوِي وَرَاءَ جُمُودِهِ أَلْمَا عَتِيًّا
يَرْتُو إِلَى اللَّاشِيءِ... مُنْسَرِحًا مَعَ الْأَفْقِ الْبَعِيدِ¹⁰⁹

Kız kardeşim, bu bayram yıllarını varoluş ruhu içinde geçirdi.

Ve hayatın kalbine mutlu bir şafağın parlaklığını yaydı.

Ve seni çadırların arasında, sefil bir heykel olarak görüyorum.

Zavallı, durgunluğunun arkasında yoğun bir acı gizlidir.

Hiçliği özlüyor... uzak ufukta neşeleniyor.

2.2. Çocuk Teması

Çocukluk dönemi, Fedvâ Tûkân'ın şiirinde geniş bir yer tutar ve edebiyatındaki çocukluk teması, şiirlerinde derin anlamlar barındırmaktadır. Çocukluk yıllarındaki içsel hüznün, şiirlerine yansıyan önemli duygulardan biridir.

Fedvâ Tûkân kendi deyimiyle, her zaman özgürlük ve bağımsızlık için çabalayan şanlı, mücadeleci bir halkın öyküsünü resmetmiştir ve "Gece ve Atlılar (اللَيْلُ وَالْفُرْسَانُ)" koleksiyonundaki "Varoluş Şarkısı (أَنْشُودَةُ الصَّيْرُورَةِ)" şiirinde de görülmektedir:

مَنْ هُمْ مَنْ كَانُوا أَطْفَالًا
مَا كَبُرُوا بَعْدَ
أَفْرَاحِ زَعَائِلِ صَغِيرَةٍ تَرْتُدُّ فِي الْمَهْدِ

¹⁰⁹ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.144.

مَا زَأَلْتُ بِالْعَيْنِ الْمُبْهُورَةِ

تَرْنُو وَتُحَدِّقُ فِي الْأَشْيَاءِ¹¹⁰

Onlardan kimisi çocuklardı.

Henüz büyümediler.

Beşikte yatan minik civcivlerdi.

Hâlâ şaşkın görünüyordu.

Nesnelere bakıyor ve bakıyordu.

Bu şiir, çocukların henüz masum ve olgunlaşmamış hallerini "civciv" benzetmesiyle vurgular ve acı gerçeğin onları erken yaşta büyümeye zorladığını ifade eder. Şair, savaş, zulüm ve travmalar gibi zorlayıcı koşulların çocukları hızla olgunlaştırarak masumiyetlerini yok ettiğini anlatır. Çocuklar, sadece hayatta kalmakla kalmaz, aynı zamanda zorla büyüme ve dünyaya uyum sağlamak zorunda kalırlar. Şair, bu acıyı evrensel bir boyutta ele alır ve çocukların bu zorlu gerçeklikle yüzleşmekten başka şansını olmadığını dile getirir.

كَبُرُوا فِي غَابِ اللَّيْلِ الْمُوحِشِ فِي ظِلِّ الصَّبَّارِ الْمُرِّ

كَبُرُوا أَكْثَرَ مِنْ سِنَوَاتِ الْعُمُرِ

كَبُرُوا التَّحَمُّوا فِي كَلِمَةِ حُبِّ سِرِّيَّةِ

حَمَلُوا أَحْرَفَهَا إِنْجِيلاً قُرْآنًا يُنْتَلَى بِالْهَمْسِ

كَبُرُوا مَعَ شَجَرِ الْحَنَاءِ وَحِينَ التَّتَمَّمُوا بِالْكَوْفِيَّةِ

صَارُوا زَهْرَةَ عِبَادِ الشَّمْسِ¹¹¹

Yalnız gecenin ormanında, acı kaktüsün gölgesinde büyüdüler.

Yaşam yıllarının ötesinde büyüdüler.

Gizli bir sevgi sözcüğüne sarılarak büyüdüler.

¹¹⁰ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.432.

¹¹¹ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.438.

Fısıltıyla okunan bir Kur'an'ın harflerini, İncil olarak taşıdılar.

Kufiyeye(Yazı türü) bürünerek kına ağacıyla büyüdüler.

Ayçiçeği oldular.

Filistinli çocuk, fedakârlık yapmaya her zaman hazır, sorumlu bir adam ve eğitilmiş bir kahraman haline gelir. Ancak, terörist uygulamalarla Filistinli çocuğun masumiyetini, çocukluğunu çalan acımasız yerleşimci işgali nedeniyle, o çocukluk hayalleri yok olur. Yerleşimcilerin zalimlikleri, bu çocukların hayal dünyasını yok ederken, tüm dünyanın gözleri önünde Filistinli çocukların masumiyetleri katledilir. Filistinli çocuk, küçük yaşlardan itibaren bu acımasız dünyanın yüküyle büyür, omuzlarına intikamın ve özgürlüğün sorumluluğunu alır. Bu çocuk, sadece bir çocukluk döneminin kaybını değil, aynı zamanda bir halkın mücadelesinin içinde, bir kahraman olarak şekillenir. O, yalnızca yaşama tutunmak için değil, halkının özgürlüğü ve adaletinin peşinden gitmek için mücadele eder. Bu süreçte, çocukluk döneminin kaybı, büyük bir güç ve kararlılığa dönüşür.

Aynı bağlamda şair, “İki Çocuğa Bir Mektup (رِسَالَةٌ إِلَىٰ طِفْلَيْنِ)” şiirinde Doğu Yakası¹¹² çocuklarını geleceğe dair bir umut kaynağı olarak resmetmiş, onlardan özgürlüğün sembolü olarak vatanlarına dönmelerini istemiştir.

يَا كَرْمَتِي أَوْدُ لَوْ أَطِيرُ

عَلَىٰ جَنَاحِ الشَّوْقِ لَوْ أَطِيرُ

لَكِنُّ نُوقِي يَا صَغِيرَتِي مَقِيدَ أَسِيرُ

يَعْجِزُنِي يَا كَرْمَتِي الْعُبُورُ

كَأَنْتَ لَنَا أَرْضٌ هُنَاكَ

كَأَنَّ أَبِي يُحِبُّهَا، يُحِبُّهَا

كَأَنَّ يَقُولُ: لَنْ أُبَيْعَهَا حَتَّىٰ وَلَوْ

أَعْطَيْتُ مَلَأَهَا دَهَبٌ

... وَاعْتَصَبَ الْأَرْضَ النَّتْرُ!!

¹¹² Batı Şeria, İsrail ve Ürdün arasındaki topraklarda yer alan, Filistinlilerin yaşadığı önemli bir bölgedir.

حِكَايَةُ طُفْلِيَّةٍ هُنَا
وَرَفْرَقَاتُ ضَحِكِ هُنَاكَ
وَنُكْتَةٌ دَكِيَّةٌ يُرْسِلُهَا عُمَرُ
يَتَعَبَّبِي لَحْنِينَ يَا عُمَرُ
لِوَجْهِكَ الْقَمَرُ¹¹³

*Karmeciğim, keşke uçabilsem,
Aşkın kanatlarıyla uçabilsem.
Ama küçük kızım, seni bulurum,
Beni zincirleyen bir esir gibi,
Geçemem, ey Karme, geçişin imkansız.
Bir zamanlar bizim bir toprağımız vardı orada,
Babam onu çok severdi, çok severdi,
Derdi ki: "Onu satmam,
Hatta bana bütün altınları verseniz de satmam."
Ve toprak, Moğollar tarafından işgal edildi!
Bir çocukluk hikayesi burada,
Ve orada gülüşlerin kuş civıltısı,
Ve bir akıllıca fıkra,
Omar'ın gönderdiği,
Beni yoran bir karasevda, ey Omar,
Yüzünde bir ay gibi.*

¹¹³ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.379.

Fedvâ Tûkân, Karne ve Ömer'e gönderdiği mesajda, Filistin halkının topraklarına olan bağlılıklarını ve bu toprakları satmayacaklarını vurgular. Babasının "hayır" diyen tutumunu örnek göstererek, halkın direnişini ve kararlılığını sembolize eder. Şair, Filistinli çocukların yaşadığı acıların, onların çocukluklarını nasıl yok ettiğini belirtir. Siyonist zulmün, çocukların masumiyetini çaldığını ve çocukluklarının acı bir gerçeklik tarafından şekillendirildiğini anlatır. Ancak, bu çocukların direnişi ve özgürlük mücadelesi de şair tarafından güçlü bir şekilde vurgulanır. Şiir, Filistin halkının toprağa ve kimliğe olan bağlılığını direnişin simgesi olarak sunar, çocukların kaybolan masumiyetine rağmen, gelecekteki umut ve özgürlük mücadelesini işaret eder.

"İntifada Şehitleri (شُهَدَاءُ الْإِنْتِفَاصَةِ) " adlı şiirinde, Filistinli çocukların taşla direnen çocuklar haline geldiğini, bu neslin her şeyden mahrum kaldığını aktarmaktadır:

رَسُمُوا الطَّرِيقَ إِلَى الْحَيَاةِ

رَصَفُوهُ بِالْمَرْجَانِ، بِالْمَهَجِ الْفَتِيَّةِ بِالْعَفِيقِ

رَفَعُوا الْقُلُوبَ عَلَى الْأَكْفِ جَارَةً، جَمْرًا، حَرِيفًا

رَجَمُوا بِهَا وَحَشَّ الطَّرِيقَ

هَذَا أَوَّانُ الشَّدِّ فَاسْتَنْدَى

وَدَوَّى صَوْتُهُمْ

فِي مَسْمَعِ الدُّنْيَا وَأَوْغَلَ فِي مَدَى الدُّنْيَا صَدَاهُ

هَذَا أَوَّانُ الشَّدِّ

وَاسْتَنْدَتْ وَمَاتُوا وَاقْفِينِ

مُتَأَلِّقِينَ كَمَا النُّجُومُ¹¹⁴

Hayata giden yolu çizdiler,

Mercanla ve akikle delikanlıca döşediler.

¹¹⁴ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.540.

Avuç içlerinde kalpler yükseliyor, taşlar yanıyor.

Onunla yol canavarını taşladılar.

Bu sıkıntı zamanıdır, bu yüzden birbirinize sıkıca bağlanın.

Onların sesi çınladı,

Dünyanın işitmesinde ve yankısı dünyanın menziline nüfuz etti.

Bu sıkıntı zamanı,

Şiddetlendi, ayakta öldüler.

Yıldızlar gibi parlıyorlardı.

Bu Şiirde Şair, şehitlerin hayallerini ve nasıl umut dolu bir hayat çizdiklerini anlatırken, şehadet şerbeti içtiklerini tasvir etmiştir. Onları gökyüzünde parıldaayan yıldızlara benzetmektedir. Filistin edebiyatında, Filistin taşlarının dünyadaki diğer taşlara benzemediği, Filistin taşının hisseden, tepki veren, direnen bir canlıya dönüştüğünü aktarır.¹¹⁵ Fedvâ Tûkân'da bu akımdan geri kalmamıştır.

Son olarak bu başlık altında vereceğimiz şiirin sonunda hayatta kalmak için direnişte bulunan ancak şehit olan çocukların amacını anlatan bir mesaj iletilmektedir:

أَنْظُرُ إِلَيْهِمْ فِي الْبَعِيدِ

يُعَانِقُونَ الْمَوْتَ مِنْ أَجْلِ الْبَقَاءِ

يَتَصَاعَدُونَ إِلَى الْأَعَالِي

فِي عُيُونِ الْكَوْنِ هُمْ يَتَصَاعَدُونَ

هُمْ يَصْعَدُونَ وَيَصْعَدُونَ وَيَصْعَدُونَ¹¹⁶

¹¹⁵ Ahmet Musa Hatip, *Dirâsât fi'ş-Şiiri'l A'rabî'l-Mukâvim*, Er-râid li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1.Baskı, Ürdün 2010, s.197.

¹¹⁶ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli'ş-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.542.

Uzaktan bakıyorum.

Hayatta kalmak için ölümü kucaklıyorlar.

Yükseklere çıkıyorlar.

Evrenin gözünde yükseliyorlar.

Yukarı, yukarı ve yukarı gidiyorlar.

2.3. Gurbet ve Yabancılaşma Teması

Modern toplumda insanın ayırt edici bir durumu olarak yabancılaşma sorunu, kültürel faaliyetin birçok alanına kendini kabul ettirmeyi başarmıştır; pek çok edebi yazıda, sanatsal eserde, sosyal araştırmalarda, uluslararası ve felsefî çalışmalarda temel bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendini soyutlayan kişi, bu eserlerde yalnızlığın, başkalarıyla iletişim kuramamanın, başkalarıyla anlaşamamanın azabını çeken bir gurbetçi olarak gösterilmiştir.¹¹⁷

Şair Fedvâ Tûkân, ruhunda derin bir etki bırakan bu konuyu, ülkesinde adaletsizliğin ve zulmün acısını tadan Filistinli'nin yabancılaşması ve geçmişini silerek bu çalkantıyı dile getirmiştir. "Gece ve Atlılar (اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ)" koleksiyonundan "Ağlamayacağım" (لَنْ أَبْكِي) adlı şiiri:

عَلَى أَبْوَابِ يَافَا يَا أَحِبَّائِي

وَفِي فَوْضَى حَطَامِ الدُّورِ

بَيْنَ الرَّدْمِ وَالشُّوْكِ

وَقَفْتُ وَقُلْتُ لِلْعَيْنَيْنِ: يَا عَيْنَيْنِ

فَقَا نَبْكَ

عَلَى أَطْلَالِ مَنْ رَحَلُوا وَقَاتُواهَا

تُنَادِي مَنْ بَنَاهَا الدَّارُ

وَتُنْعِي مَنْ بَنَاهَا الدَّارُ

¹¹⁷ Ahmet Ebu Zeyd, "el-İğtirâb", *Mecelletü'l-Â'lemü'l-Fikrî*, S.1 Nisan-Mayıs-Haziran 1979, s.3.

وَأَنَّ الْقَلْبَ مُنْسَجِقٌ

وَقَالَ الْقَلْبُ: مَا فَعَلْتُ؟

بِكَ إِلَّا الْأَيَّامُ يَا دَارُ؟

وَأَيْنَ الْقَاطِنُونَ هُنَا¹¹⁸

Ey dostlarım, Yâfâ şehrinin kapularından,

Evlerin yıkıntılarının kargaşasında,

Kargaşa ve dikenlerin arasında,

Durdum ve şöyle dedim iki gözüme:

Ey iki gözüm, durum, ağlayalım.

İzleri üzerinde konup göçenlerin ve gelip geçenlerin.

Kendisini inşa edene sesleniyor ev.

Ev, kendisini inşa edene feryat ediyor.

Kalp inliyor, parçalanarak

Ve şöyle dedi kalp:

Ey ev, günler sana ne yaptı?

Burada oturanlar nerede?

Şair, bu şehir için ağlamaya başlar ve yabancıların işgali altındaki vatanını hatırlayarak derin bir hüznün içindedir. Yıkıntıların ve harabelerin arasında durmak, geçmişin acılarını yeniden yaşamak dışında bir seçeneği yoktur. Bu şehirdeki her köşe, her harabe, ona ağlama, yanma, özlem ve geri getirme duygularını anımsatır. 1968 yılında, Filistin'in Yâfâ şehri, 20 yılı aşkın süredir işgal altında olan topraklarda, şairin kalbinde derin izler bırakır. O zamanlar Yâfâ, İngiliz mandası altında, Filistin'in en büyük ve kültürel başkenti olarak tanınır, aynı zamanda

¹¹⁸ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.394.

portakal bahçeleriyle ünlüdür. ¹¹⁹ Şair, bu şehirdeki kayıpları ve geçmişin yıkımını hatırlayarak hem acı çeker hem de geçmişin güzelliklerini hayal eder. Yâfâ'nın kaybolan ruhu, ona büyük bir özlem duygusu uyandırır ve bu şehirde yaşanan dram, şairin iç dünyasında her zaman canlı kalır.

Şair, Filistin halkının yaşayan dramının özelliklerini somutlaştırır. Topraklarından zorla sürülen, kutsal topraklarını ve mülklerini İsrail düşmanının insafına bıraktığını geçmiş zamanlı olarak anlatmıştır;

هَنَا كَانُوا

هَنَا حَلَمُوا

هَنَا رَسَمُوا

مَشَارِيعَ الْعَدِ الْآتِي

فَأَيَّنَ الْحُلْمَ وَالْآتِي وَأَيَّنَ هُمُ

وَأَيَّنَ هُمُ؟

Buradaydılar,

Burada düşler kurdular.

Gelecek yarının planlarını burada yaptılar.

Nerede o hayal? Nerede o gelecek? Nerede onlar?

Neredeler?

Ancak şair, halkının, anavatanlarının dışına sürülen mültecilerin durumu hakkında sürekli soru sormaya devam eder ve ağlar. Uzun zamandır sığınan ve vatanlarına dönme özlemi çeken bu mücadeleci halkın içinde bulunduğu durumdan üzüntüyle şöyle diyor:

وَكَانَ هُنَاكَ جَمْعُ الْبُوحِ وَالْأَشْبَاحِ

غَرِيبُ الْوَجْهِ وَالْيَدِ وَاللِّسَانِ وَكَانَ

¹¹⁹ Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.26.

يَحُومُ فِي حَوَاشِيهَا

يَمُدُّ أُصُولَهُ فِيهَا

وَكَانَ الْأَمْرُ النَّاهِي

وَكَانَ .. وَكَانَ ..

وَعَصَّ الْقَلْبُ بِالْأَحْزَانِ

Ve oradaki bütün baykuşlar ve hayaletler,

Tuhaf yüzlü, dilli ve tuhaf elliydi.

Ve onlar evin etrafında dönüp dolaşıyorlardı.

Uzatıyorlardı köklerini oraya.

Ve onlar yasaklayıcı bir amir gibiydiler.

Orada idi. Ve şöyleydiler... Ve böyleydiler.

Ve üzüntülerle dolup taştı kalbim.

Fedvâ Tûkân, Filistin vatandaşının acılarını, ailesinin kaybını, topraklarına ve evine yabancıların gelişini tasvir eder ve bu acı gerçeğin ardındaki sefalete, adaletsizliğe ve zulme işaret ederek anlatmıştır.

Şair, yaşadığı kayıp ve evsizlik acısını, anavatana dönüşünü takip eden kaygı ve yabancılaşma duygularını şiirlerinde dile getirir, çünkü Filistin onlarsız olmaz, Filistinsiz de olmaz çünkü ikisi birbirini tamamlar. Bunu "Yeryüzünün Çağrısı" (نِدَاءُ (الأرض)) şiirinde dile getirmiştir:

أَتَعْصِبُ أَرْضِي؟

أَيْسَلْبُ حَقِّي وَأَبْقَى أَنَا خَلِيفَ التَّشْرُودِ؟

أَصْبَحْتُ ذُلَّةً عَارِيَةً هُنَا

أَأَبْقَى هُنَا لِأَمُوتَ غَرِيبًا بِأَرْضِ غَرِيبَةٍ؟

أَبْقَى؟ وَمَنْ قَالَهَا؟

سَأَعُودُ لِأَرْضِي الْحَبِيبَةِ

سَأُنْهِي بِنَفْسِي هَذِهِ الرَّوَايَةَ

فَلَا بُدَّ، لَا بُدَّ مِنْ عَوْدَتِي¹²⁰

Toprağım mı gasp ediliyor?

Burada utancımdan perişan bir hale dönmüş, panik halinde ortada kalmışken hakkım elimden mi alınıyor?

Burada yabancı bir ülkede garip biri olarak ölmek için mi kalacağım?

Kalayım mı? Bunu kim söyledi? Ben sevgili toprağıma geri döneceğim.

Bu hikâyeyi kendime yasaklayacağım.

Gerekir, geri dönmem gerekir.

Siyonistlerin Filistin topraklarındaki zulmünü dile getiren "İzin Penceresinin Önünde Ahlar"(امام شبك التصاريح) adlı şiirinde Filistin sınır noktalarında yaşanan dramı dile getirir:

عِنْدَ جِسْرِ النَّبِيِّ

وَقَفْتُ بِالْجِسْرِ أَسْتَجِدِّي الْعُبُورَ

اِحْتِنَاقِي، نَفْسِي الْمَقْطُوعُ مَحْمُولٌ عَلَى

وَهَجِ الظُّهَيْرَةِ

سَبْعُ سَاعَاتٍ اِنْتِظَارُ

مَا الَّذِي فَصَّ جَنَاحَ الْوَقْتِ،

مِنْ كَسَحِ أَقْدَامِ الظُّهَيْرَةِ؟

يَجِدُّ الْقَيْطُ جَبِينِي

¹²⁰ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.120.

Allenby Köprüsü'nde¹²²,

Köprüde durup geçmek için yalvardım.

Ah ah! Geçmek için yalvardım.

Boğulmam, öğle vaktindeki nefesimin kesilmesindedir.

Yedi saat bekleyiş,

Zaman dilimi bize ne anlattı?

Öğleden sonraki ayakizlerini kim süpürdü?

Acı anımı kırbaçlıyor...

Allenby Köprüsü, Ürdün ile Filistin arasındaki tek geçiş noktası, ismini meşhur İngiliz General Edmund Allenby'den gelmektedir. İngiliz hükümetinin kendisinden çok şey beklediği bir adamdır. Allenby Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin ve Suriye'deki İngiliz birliklerinin komutanlığını yapmış 9 Aralık 1917'de Kudüs'ü işgal ederek, Selahattin Eyyubi'nin fethi ile müslümanların eline geçen Kudüs, 730 sene aradan sonra kaybedilmiştir. Allenby Köprüsü küçük bir köprü olmasına rağmen önemli bir konuma sahipti. Çevresinde 4 tane Filistin Mülteci kampı mevcuttu. Vadi, Portakal ağaçları ve yemyeşil tarlalar ile doluydu. Lakin Filistinlilerin bunlara dokunması yasaktı. 1967 savaşından sonra Filistinliler için köprü vasıtasıyla bir yerden bir yere gitmek çok zor bir hal almıştı. Fedvâ Tûkân'da bu zorlukları gördüğü için bu şiiri, 1969 yılında kaleme almıştır.¹²³ Sonuç olarak Şair, saatlerce izin pencereleri önünde durup, memleketlerine geçmek için izin dilenerek, Filistinlilerin acı gerçeğini aktarmıştır.

¹²¹ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli'sh-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 407.

¹²² Ürdün Nehri'nin doğu ve batı kıyıları arasında, I. Dünya Savaşı'nda inşa edilen stratejik geçit.

¹²³ Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, s.182-183.

Mısraların devamında İsrail'in, Filistinlilere yaptığı kötü muameleden bahseder:

فَوْقَ شُبَّانِ النَّصَارِيحِ، عَنَّاوِينُ

اِنْتِظَارِ وَاَصْطِبارِ

آه، نَسْتَجِدِي الْعُبُورِ

وَيُدُوي صَوْتُ جُنْدِيٍّ هَمَجِينِ

لَطْمَةً تَهْوِي عَلَى وَجْهِ الزَّحَامِ :

(عَرَبٌ، فَوْضَى، كِلَابٌ

اِجْعُوا، لَا تَقْرُبُوا الْحَاجِزَ، عُوْدُوا يَا كِلَابُ)

وَيَدُّ تَصْفُقُ شُبَّانَ النَّصَارِيحِ

تَسُدُّ الدَّرْبَ فِي وَجْهِ الزَّحَامِ

آه، اِنْسَانِيَّتِي تَنْزِفُ، قَلْبِي

يَقْطُرُ الْمَرَّ، دَمِي سُمٌّ وَنَارٌ

(عَرَبٌ، فَوْضَى، كِلَابٌ !..)

آه، وَاَمْتِعَصَمَاهُ !

آه، يَا ثَارَ الْعَشِيرَةِ

كُلُّ مَا أَمْلِكُهُ الْيَوْمَ اِنْتِظَارٌ¹²⁴

İtiraf camlarının üzerinde başlıklar:

Bekleyiş ve sabır.

Ah, geçiş için yalvarıyoruz.

Kaba bir askerin sesi yankılanıyor.

¹²⁴ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 408.

Kalabalığın yüzüne inen bir darbe.

Arap... Kaos... Köpekler..!

Ah, Va Mutasimah!

Ah, halkımın intikamı!

Bugün elimde olan tek şey beklemektir.

Şairin, Va Mutasimah; neredesin ey Mutasim olayına atıfta bulunarak bir kadın için ordu hazırlayan Abbasi Halifesi Mutasım'ın, kadını kurtarmasına atıfta bulunmuştur.

"*Kapalı Kapının Ardında (أَمَامُ الْبَابِ الْمُعَلَّقِ)*" isimli şiir koleksiyonundan "İngiltere'de Ürdünlü bir Filistinli (فلسطينيَّةٌ أُرْدُنِيَّةٌ فِي إِنجِلْتَرَا)" başlıklı şiirin başlığından da anlaşıldığı gibi 1962 yılında ilk kez uzun süreli bir seyahat yapma imkânı bulan Fedvâ Tûkân, Londra'ya giderek Oxford Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı eğitimi almıştır. Londra'da iken, vatanına dışarıdan bakma fırsatı bulan Fedvâ, Filistinli kadınların ne kadar güçlü ve tam anlamıyla birer savaşçı olduklarını keşfetmiştir. Savaşın sadece silahlarla yapılmadığını, evlerinden ve yurtlarından edilen, kendi vatanlarında mülteci durumuna düşen Filistinli mücadeleci kadınların gösterdikleri direnç ve fedakârlıkla da savaşılabileceğini anlatmaktadır. Vatanın kaybıyla ilgili bir tür üzüntü barındırır;

طَفْسٌ كَثِيبٌ

وَسَمَاؤُنَا أَبَدًا ضَبَابِيَّةٌ

مِنْ أَيْنَ؟ إِسْبَانِيَا؟

كَلَّا :

أَنَا مِنْ ... مِنْ الْأُرْدُنِّ

:عَفْوًا مِنْ الْأُرْدُنِّ؟ لَا أَفْهَمُ

:أَنَا مِنْ رَوَايِي الْقُدْسِ

-Sıkıcı bir hava ve gökyüzü sisli

-Nerelisin? İspanya?

-Hayır.

-Ben...ıı Ürdün'den.

-Afedersin, Ürdün mü? Hayır, anlamıyorum.

-Ben Kûdus diyarından.

-Aydınlığın ve güneşin vatanı.

2.4. Toprak Teması

Köylü ve emekçilerin terine, kanına, gözyaşına bulanmış sevgili Filistin toprağının taneleri ile Filistinli arasında kutsal bir ilişki ve yakın bir bağ vardır. Toprak Filistin birliğinin sembolüdür ve zorunlu sürgündeki gurbetçiler için bir özlem ve hatıra kaynağıdır, çünkü toprak, Filistin edebiyatında önemli bir yere sahiptir.¹²⁶

Filistinli direniş şairine göre toprak, sadece nüfus, iklim ve ağaçlardan ibaret değildir; toprak yalnızca tarih ya da coğrafya değildir. Ona göre toprağın psikolojik kavramının yanı sıra sembolik bir kavramı, kinetik bir kavramı, ekonomik ve politik bir kavramı vardır.¹²⁷ ve şair Fedvâ'nın ünlü şiirinde de bunu dile getirmiştir: Şiir koleksiyonu "Gece ve Atlılar (اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ)" dan, "Onun Kucağında Kalmak Bana Yeter" (كفاني أطلّ بحضنها) adlı, aynı zamanda kendi mezar taşına da yazdırdığı şiirinde;

كفاني أموتُ على أرضِهَا

وأدفنُ فِيهَا

وتحتَ ثراها أدوبُ وأفنى

¹²⁵ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 312.

¹²⁶ Mahmûd Luey Şihâb, "Mefhûmü'l-Arzu fi't-Turâşi'l- Filistîni'l-Muâ'sır", *Mecelletü'l-Ustâz*, S.211, Bağdat 2014, s.1.

¹²⁷ Ahmet Musa Haţip, *Dirâsât fi's-Şiiri'l A'rabî'l-Mukâvim*, s.59.

وَأُبْعِثُ عُشْبًا عَلَى أَرْضِهَا

وَأُبْعِثُ زَهْرَةً

تَعْبِثُ بِهَا كَفُّ طِفْلٍ نَمَتْ بِلَادِي

كَفَانِي أَظَلُّ بِحَضْنِ بِلَادِي

تُرَابًا

وَعُشْبًا

وَزَهْرَةً

Toprağında öleyim yeter bana,

Orada gömüleyim,

Altında eriyip yok olayım.

Dirleyim bir ot olarak,

Bir çiçek olarak,

Ülkemin yetiştirdiği bir çocuğun avucu değsin ona,

Yeterki ülkemin kucağında olayım,

Bir toprak,

Bir ot,

Bir çiçek olarak.

Şair, Filistin'in maruz kaldığı zor durumu büyük bir şaşkınlık ve derin bir üzüntüyle kabul etmektedir. Bu bağlamda, şairin zihni karmaşa içinde olup, iman esaslarından biri olan kaza ve kaderi sorgularken, aynı zamanda yaşanan acılara anlam arayışıyla yaklaşmaktadır. Şikayet, bu süreçte, bir yandan teslimiyetin bir yansıması olarak, bir yandan da çözüm arayışının bir ifade biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Ve şöyle devam eder:

آه يا حُبِّي العَرِيبُ،

آه يا حُبِّي لِمَاذَا؟

وَطَنِي أَصْبَحَ بَابًا لِسَفَرٍ؟

وَلِمَاذَا شَجَرَ التُّفَّاحِ صَارَ الْيَوْمَ زُقُومًا لِمَاذَا؟

لَمْ يَعُدْ ضَوْءُ الْقَمَرِ مُسْتَحَمًّا لِبَسَاتِينِ الزَّهْرِ؟

كَانَ قَوْمِي يَزْرَعُونَ الْأَرْضَ يُحْيُونَ

يُجْبُونَ الْحَيَاةَ

يَأْكُلُونَ الْخُبْزَ وَالرَّيْتَ بِحُبِّ وَفَرَحٍ

كَانَتْ الثَّمَارُ وَالْأَزْهَارُ فِي كُلِّ الْفُصُولِ

تَفْرِشُ الْأَرْضَ بِأَقْوَاسِ قُرْحٍ

أَتَرَى تَرْجِعُ... تَعْطِي مِنْ هَدَايَاهَا الْفُصُولِ

لِبِلَادِي وَلِقَوْمِي؟

أَتَرَى تَرْجِعُ تَعْطِي؟¹²⁸

Ah, benim garip aşkım!

Ah, aşkım, neden?

Vatanım seyahate açılan bir kapı mı oldu?

Elma ağacı bugün neden zakkum ağacına dönüştü?

Neden ay ışığı artık çiçek bahçelerini yıkamıyor?

Halkım toprağı işliyor ve yaşıyordu.

Hayatı seviyorlardı.

Sevgiyle, keyifle ekmek ve yağ yiyorlardı.

Meyveler ve çiçekler her mevsimde vardı.

¹²⁸ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.412-413.

Toprağı, gökkuşağı ile örtüyordu.

Geri dönecek mi... hediyelerinden bazılarını mevsimlere verecek mi?

Ülkem ve halkım için mi?

Geri gelip vermek ister misin?

Ve Şairimiz şiirine şöyle devam eder:

وَبِلَادِي كُوزُ رُمَانٍ يُفُورُ الدَّمُّ

فِيهِ وَيَعْمُغُمُ

وَحَيَاتِي تَسْتَمِرُّ

وَحَيَاتِي تَسْتَمِرُّ

Ve benim ülkem, içinde kanın aktığı

Ve mırıldandığı bir nar tanesi,

Ve hayatım devam ediyor,

Ve hayatım devam ediyor.

Filistinli şairin şiiri, Filistinli vatandaşın ülkesinde yaşadığı hayal kırıklığını derin bir şekilde yansıtmaktadır. Bu bağlamda, "nar tanesi" ifadesi, şehit sayısının fazlalığını açıkça simgelemekte ve bu durumun acı gerçekliğini vurgulamaktadır. Ancak, şiirde hayatın devam ettiği ve bu sürecin kaçınılmaz olduğu vurgusu da yer almaktadır.

"Gece ve Atlılar (اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ)" adlı divanın "Ebediyet Yurdu (حَيٌّ أَبَدًا)" adlı şiirinde; Şair, işgal öncesi toprakları hatırlarken kullandığı dürüst ve canlı imgelerle, vatanına duyduğu derin acı ve özlemleri dile getirir. Sevgi dolu ve içten ifadelerle şiirine samimiyet ve estetik derinlik katar. Şairin dili, sadece bireysel bir acıyı değil, aynı zamanda bir milletin toplumsal hafızasını ve kimliğini de yansıtır.

يَا وَطَنِي الْحَبِيبُ لَا، مَهْمَا تَدِرُ

عَلَيْكَ فِي مَنَاهَةِ الظُّلْمِ

طَاحُونَةُ الْعَذَابِ وَالْأَلَمِ
لَنْ يَسْتَطِيعُوا يَا حَبِيبَنَا
أَنْ يَفْقُؤُوا عَيْنَيْكَ، لَنْ
لِيَقْتُلُوا الْأَحْلَامَ وَالْأَمَلَ
وَالْيُصَلِّبُوا حُرِّيَّةَ الْبِنَاءِ وَالْعَمَلَ
لِيَسْرِقُوا الضَّحِكَاتِ مِنْ أَطْفَالِنَا
لِيَهْدُمُوا، لِيُحْرِقُوا، فَمِنْ شِقَائِنَا
مِنْ حُرْنِنَا الْكَبِيرِ، مِنْ لُزُوجَةِ الدَّمَاءِ فِي جُدْرَانِنَا
سَتُنْبَعَثُ الْحَيَاةُ فِيكَ مِنْ جَدِيدٍ
يَا جُرْحَنَا الْعَمِيقُ أَنْتَ يَا عَذَابَنَا
يَا حُبَّنَا الْوَحِيدِ¹²⁹

Sevgili vatanım! Hayır, her ne kadar acı ve işkence değirmeni

Adaletsizlik labirentinde seni bulsa da,

Başaramayacaklar, sevgilim.

Gözlerini oyamayacaklar,

Umut ve hayallerini öldürmek için,

Çalışma ve inşa etme özgürlüğünü çarmıha germek için,

Çocuklarımızın gülcüklerini çalmak için,

Yıkma ve yakma için... Bu bizim sefaletimizdendir

Duvarlarımızda kanların akışı bizim büyük hüznümüzdür.

Hayat sana yeniden geri gelecek,

¹²⁹ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.377-378.

Ey derin yaramız, sen bizim işkencemizsin,

Ey biricik aşkımız.

Fedvâ Tûkân, geleceğe dair son derece iyimser bir perspektife sahipti. Çevresindeki bazı bireylerin karamsar tutumları, onu derinden etkilemekteydi. Ancak o, Filistin halkının mücadelesinde başarılı olacağına ve vatanında yeniden umutların yeşereceğine olan inancını sürekli olarak dile getirmiştir. Bu iyimser bakış açısı, onun Filistin'in geleceğine olan güçlü güvenini ve halkının direnişine duyduğu derin inancı yansıtmaktadır.

Fedvâ Tûkân'a göre, 1967'deki Haziran Savaşı'nın ilk üç günü boyunca yabancı medya, Arap ulusunun sonunun bu yenilgiyle bağlantılı olduğu izlenimini vererek, savaşın başlangıcındaki karamsar anlatımlarla Arap dünyasının mağlubiyetini ulusal bir felaket olarak sunmuştur. "Gece ve Atlılar (اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ)" şiir koleksiyonundan "Tufan ve Ağaç" (الطُّوفَانُ وَالشَّجَرَةُ) şiiri de bu olay üzerinden kaleme alınmıştır.¹³⁰

سَتَقُومُ الشَّجَرَةُ
سَتَقُومُ الشَّجَرَةُ وَالْأَغْصَانُ
سَتَنْمُو فِي السَّمْسِ وَتَحْضُرُ
وَسَتُورِقُ ضَجَّكَاتُ الشَّجَرَةِ
فِي وَجْهِ السَّمْسِ
وَسَيَأْتِي الطَّيْرُ
لَا بُدَّ سَيَأْتِي الطَّيْرُ
سَيَأْتِي الطَّيْرُ
سَيَأْتِي الطَّيْرُ¹³¹

Ağaç yükselecek.

¹³⁰ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.375.

¹³¹ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.376.

Ağaç ve dallar yükselecek.

Güneşte büyüyecek ve yeşerecek.

Ve ağacın kahkahaları yapraklanacak,

Güneşin karşısında.

Ve kuşlar gelecek.

Kuşlar gelmeli.

Kuşlar gelecek.

Kuşlar gelecek.

Bu şiiriyle yenilginin ardından yeni bir doğuşu sabırsızlıkla bekleyen şair, Arap ulusunu ağaca benzeterek, mültecilerin Filistin topraklarına dönüşünü aydınlatacak yeni bir şafağı müjdelemiştir. Ağacın dalları kırılrsa da, gövdesinin sapaşağlam duruşunu ve köklerinin hâlâ yerin altında güçlü bir şekilde varlığını sürdürceğini aktarır.

Daima parlak ve yeni bir geleceğin hayalini kuran şair, sanatçı edasıyla, şiirsel sözcükler kullanarak bu hayalini "*Gece ve Atlılar (اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ)*" adlı şiiri koleksiyonundan, "Halkın Özgürlüğü (حُرِّيَّةُ شَعْبٍ)" şiiriyle özgürlük ifadesine açık yer vererek sürdürüyor:

حُرِّيَّتِي!

حُرِّيَّتِي!

حُرِّيَّتِي!

صَوْتُ أَرْدَدُهُ بِمَلْءِ فَمِّ الْعَضْبِ

تَحْتَ الرَّصَاصِ وَفِي اللَّهَبِ

وَأُضِلُّ رَعْمَ الْقَيْدِ أَعْدُو خَلْفَهَا

وَأُضِلُّ رَعْمَ اللَّيْلِ أَقْفُو خَطْوَهَا

وَأُضِلُّ مَحْمُولًا عَلَى مَدِّ الْعَضْبِ

وَأَنَا أَنَا ضِلُّ دَاعِيَا حُرِّيَّتِي !

حُرِّيَّتِي ! !

حُرِّيَّتِي !¹³²

Özgürlük,

Özgürlük,

Özgürlük,

Ağız dolusu öfke ile seslendiğim,

Kurşunun altında ve alev in içinde tekrarladığım bir ses.

Zincirlere rağmen arkasında gitmeye devam ediyorum,

Geceye rağmen yolunda adım atmaya,

Öfke dalgasına rağmen sürüklenmeye devam ediyorum.

Özgürlüğüm diyerek mücadele ediyorum.

Özgürlüğüm,

Özgürlüğüm.

2.5.Direnış ve Özgürlük Teması

Özgürlük, yalnızca dışsal faktörlerle sınırlı olmayan, derin bir anlam taşıyan bir kavramdır. Acı arttıkça özgürlük azalır. Siyonist İsrail, 73 yıldır Filistin'de özgürlüğü ve kökleşmeyi engellemeye devam etmektedir. Zeytin köklerini sökerek, belleklerden de bağımsızlık ve özgürlük fikrini silmeye çalışmaktadır. Ancak edebi cephe, özgürlük ve direniş hatırlatarak bu fikirlerin silinmesine karşı durmaktadır

Siyonist işgal, Filistin topraklarını ele geçirmenin ötesinde, halkın milli kimliğini silmeyi hedeflemektedir. Filistinli edebiyatçılar ise yazıyı, kimliklerini korumak ve direniş kalıcı bir destek sağlamak için güçlü bir araç olarak

¹³² Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.427.

kullanmışlardır. Bu edebi mücadele, kültürel direnişin yanı sıra Filistin halkının varlık mücadelesinin de önemli bir parçası olmuştur.

50 li yıllarda Filistin şiiirlerinin önemli konularından biri olan direniş şiiri, 70 li yıllarda da ana konu haline gelir. Fedvâ'nın "Gece ve Atlılar (اللَّيْلُ وَالْفُرْسَانُ)" ve "Dünyanın zirvesinde tek başına (عَلَى قَمَّةِ الدُّنْيَا وَحِيدًا)" isimli şiir koleksiyonlarında direniş konusuna daha çok rastlanır.

Fedvâ Tûkân'ın üçüncü şiir koleksiyonu olan "Bize Sevgi Ver (أَعْطِنَا حُبًّا)" içinde, şairin içsel dünyasındaki derin değişimleri görmek mümkündür. Koleksiyonun ilk şiiri olan "1957", özgürlük hareketine dair umutların ve direnişin bir simgesi olarak karşımıza çıkarken, şairin bu şiirle birlikte, özgürlük arayışının zorluklarına rağmen direncini yansıttığı görülmektedir. Ancak koleksiyonun ilerleyen şiirlerinde, özellikle "Yeni Yılda bir Dua (صَلَاةٌ إِلَى الْعَامِ الْجَدِيدِ)" adlı şiirinde, şairin daha umutlu bir bakış açısına sahip olduğu ve karamsarlığın ötesinde bir iyimserlik barındırdığı fark edilmektedir. Bu şiir koleksiyonu, şairin önceki karamsar duruşunun ardından umut dolu bir bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır.

1958 yılında Ocak ayında yazdığı "Yeni Yılda bir Dua" adlı şiirinde şöyle der;

فِي يَدَيْنَا لَكَ أَشْوَاقٌ جَدِيدَةٌ
فِي مَاقِينَا تَسَابِيحُ، وَالْحَانَ قَرِيدَةٌ
سَوْفَ نُرْجِيهَا قُرَابِينَ غِنَاءٍ فِي يَدَيْكَ
يَا مُطْلِعًا أَمَلًا عَدَبَ الْوُرُودِ
يَا غَنِيًّا بِالْأَمَانِي وَالْوُعُودِ
مَا الَّذِي تَحْمِلُهُ مِنْ أَجْلِنَا؟
مَاذَا لَدَيْكَ؟¹³³

Elimizde senin için yeni özlemler vardır.

¹³³ Fedvâ Tûkân, *Divân-u'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 238.

Bulduğumuz şuanda senin için övgüler ve eşsiz melodiler vardır.

Yeni yıl, elimizde şarkuların için sunacağımız kurbanlar vardır.

Ey umutla ve tatlı güllerle dolu,

Ey güvenlik ve va'atlerle zengin olan,

Bizim için ne getirdin?

Elinde ne var?

Şairin, umutsuzluktan çıkarak özgürlüğe adım attığı görülmektedir.

Akabinde, "Tutsak Kuş (المُعْرَدُ السَّجِينُ)" adlı şiirini 50'li yıllarda Batı Cephesi'nde bulunan Kemal Nasır'ın tutuklanması ve Siyonist hapishaneden kurtulmasına ithafen yazmıştır.¹³⁴

يَا طَائِرِي السَّجِينِ أصدُحْ لَنَا

رَغْمَ هَوَانِ الْقَيْدِ رَغْمَ الظَّلَامِ

يَا طَائِرِي، هُنَاكَ دَرَبُ الرَّجَاءِ

هُنَاكَ يَمْتَدُّ مِشْعُ الضِّيَاءِ

رَغْمَ انْطِبَاقِ اللَّيْلِ مِنْ حَوْلِنَا¹³⁵

Tutsak kuşum, bize gerçeği söyle;

Karanlık ve işkence duvarlarının ardından.

Diye başlayarak hapishane duvarlarında başlattığı dizelerin devamında özgürlük kıvılcımlarını yansıtarak devam eder:

Ey kuşum orada bir umut yolu var

Orada parlak ışık uzanır

¹³⁴ 1952 yılında Mısır'da başa geçen İsrail karşıtı ateşli söylemleri ile dikkat çeken ve arap milliyetçiliğini resmi bir doktrin haline getiren sosyal eşitliğe dayalı arap sosyalizm fikri ile kendine çok destek sağlamıştır.

¹³⁵ Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli's-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s. 254.

Gecenin karanlığı bizi örtse bile.

Fedvâ Tûkân'ın şiiri, Filistin halkının özgürlük mücadelesini ve özgürlüklerinin ellerinden alınmış insanların umutlarını derin bir şekilde işler. Hapsedilmiş kuş metaforu, özgürlüğün değerini ve zorluğunu simgelerken, Filistinli direnişçilerin durumunu da anlatır. Şair, özgürlüğü sadece bir hak değil, insanın doğasında var olan bir ihtiyaç olarak sunar. Bu şiir, özgürlük ve direnişin birleşimini ve bu değerlerin umudunu simgeler, Filistinli tutukluların acılarını ve kaybettikleri umutları güçlü bir şekilde ifade eder. Aynı zamanda, özgürlüğün hiç kaybolmaması gereken bir hayal olduğunu anlatır ve bu şiir, sadece Filistin için değil, tüm ezilen halklar için bir direnişin simgesidir.

30 Eylül 1967 yılında Nablus Şehrinin Tobas kıyılarında şiddetli çatışmalar sonucu Mazin Ebu Gazale adlı Filistinli şehit düşmüştür.¹³⁶ Fedvâ Tûkân'ın "Toprak ve Fedai" şiiri, Filistin halkının yaşadığı acıları, direnişlerini ve zafer arzularını derin bir şekilde dile getiren güçlü bir eserdir. Mazin Ebu Gazale'nin günlüğünden ilham alarak yazdığı bu şiir, savaşın ve kaybolan umutların yansımasıdır. Fedvâ, toprağa olan bağlılık ve direnişi simgeleyen "toprak" ve "fedai" kelimeleriyle, Filistin halkının özgürlük mücadelesini ve bu mücadelenin bedelini öderken, halkının ortak zafer umudunu da aktarır. Şair, Filistin'in direnişinin, özgürlüğünün ve vatan sevgisinin şiirsel bir ifadesini sunarak, tüm dünyanın gözleri önüne serer.

أَجْلِسُ كَيْ أَكْتُبُ، مَاذَا أَكْتُبُ؟

مَا جُدْوَى الْقَوْلِ؟

يَا أَهْلِي، يَا بَلَدِي، يَا شَعْبِي

مَا أَحَقَّرَ أَنْ أَجْلِسَ كَيْ أَكْتُبُ

فِي هَذَا الْيَوْمِ

هَلْ أَحْمِي أَهْلِي بِالْكَلِمَةِ؟

¹³⁶Hamdân Abdurrahim, "en-Naşşü'l-Müvâzî fi Tecrübeti Fedvâ Tûkânî's-Ş'i'riyye", *Mecelletü Camia'tü'n-Necâhi li'l-Ebhâsi*, C.21, S.2, 2007, s.567-606.

Yazmak için oturuyorum... Ne yazayım?

Ne denir ki?

Ailem... Vatanım... Halkım...

Bugün için yazmak ne kötü.

Ailemi yazdıklarımla koruyabilecek miyim?

Vatanımı yazdıklarımla kurtarabilecek miyim?

Dizelerinde ne yazacağını bilemeyen şairimiz, tepkisini yazarak dile getirmiştir. Son dönem Arap Edebiyatında özellikle de Filistin Edebiyatında Direniş hareketi fazlaca yer bulmuştur. Fedvâ'da bir Filistinli olarak bu direnişe katılmıştır.

¹³⁷Fedvâ Tûkân, *Divân-u 'l-A'mâli'-Şi'rîyyeti'l-Kâmile*, s.389.

SONUÇ

Filistinli yazarlar ve şairler, her sözcükleriyle özgürlüğü aramış ve halklarının mücadelesine ses olmuştur. Edebiyat alanındaki şiirleriyle Filistin'i özgürleştirerek direniş gösteren şairlerden olan Fedvâ Tûkân, kendisini Filistin davasından asla ayrı tutmamış ve şiirlerini büyük bir ustalıklarla bu davanın hizmetine sunmuştur. "Toprağında öleyim, yeter bana," dediği Filistin'de 86 yıllık ömrünü tamamlamış; çok sevdiği Filistin topraklarına kavuşmuştur.

Fedvâ Tûkân, aile geleneklerinin engellemelerine rağmen edebiyat dünyasıyla tanışarak içsel gücünü ve sanata olan tutkusunu keşfetmiştir. Kardeşi İbrahim'in rehberliğiyle şiirlerini geliştirip bağımsız bir entelektüel kimlik kazanmıştır. Fedvâ Tûkân, hem kişisel hem de toplumsal baskılara rağmen şiire olan bağlılığıyla sadece Filistin Edebiyatı'nda değil, aynı zamanda özgürlük mücadelesinin bir sesi olmuştur. Onun şiirleri, bireysel bir yaratıcılığın ötesinde, bir halkın direnişinin edebi bir ifadesidir.

Fedvâ Tûkân'ın şiirinde, tarih, 1948, 1956, 1967 ve 1973'teki Arap-İsrail savaşlarının bir savaş olarak kullanılması ve Filistin'in çehresini şekillendiren çeşitli siyasi dönüm noktaları ile diplomatik uygulamalar yoluyla dikkat çekici bir şekilde mevcuttur.

Fedvâ Tûkân'ın şiirlerinin tematik olarak incelendiği çalışmada, şu temaların ortaya çıktığı tespit edilmiştir:

Kadın teması üzerinden yapılan şiir incelemeleri, sömürgeci güçlerin kutsal topraklara yönelik ihlallerini ve tecavüzünü simgeleyen bir metafor olarak kadın figürlerini ele almaktadır. Bu figürler, sömürgeci şiddet ve işgalin sembolik temsilleri olup, travma, kimlik kaybı ve direnişin bireysel ve toplumsal yansımalarını ifade etmektedir.

Çocuk teması, Siyonist işgalin etkisiyle adaletsizlik ve istismara uğrayan çocukluk gerçeğini şiirlerinde somutlaştıran bir motif olarak işlenmektedir. Şair,

çocuk figürleri aracılığıyla işgalin yarattığı travma ve hak ihlallerini derinlemesine ele alırken, çocukları sömürgeci şiddetin ve baskının sembolü olarak yansıtmaktadır.

Gurbet ve yabancılaşma teması, Filistinli bireyin sosyal acılarını ve kendi vatanında ikinci sınıf vatandaş olma durumunu ele alır. Bu durum, gurbet ve yabancılaşma duygularını güçlendirmiştir. Şair, Filistin topraklarında daha iyi bir yarın umuduyla acı ve özlemlerini edebi bir şekilde dile getirirken, Filistinli birey, hem fiziksel hem de duygusal sürgünlük deneyimini diline ve sanatına yansıtmaktadır.

Toprak teması, şairin şiirlerinde Filistinlilerin topraklarına, Filistin'e ve geri dönüş haklarına duyduğu derin bağlılığı yansıtmaktadır. Şairin dilindeki bu bağlılık, toprakla kurulan kültürel ve politik bağları, kimlik ve özgürlük mücadelesiyle olan ilişkisini ortaya koyar. Bu bağlamda, toprak, sadece fiziksel bir alan değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve direnişin simgesi olarak önem kazanmaktadır.

Direniş ve özgürlük teması, Filistin edebiyatının temel unsurlarından biridir. Şairlerin şiirlerinde, halkın kimliğini, değerlerini ve özgürlüğünü savunma mücadelesi ön plana çıkmaktadır. Bu tema, bir halkın tarihi ve ulusun bağımsızlık arzusunun yansıması olarak, Filistin edebiyatında kültürel ve politik direnişi ifade etmenin güçlü bir aracı haline gelmiştir.

Filistin'in acı gerçekliği, şairin psikolojik durumunu etkileyerek toplumsal ve bireysel travmaları yansıtan bir aynaya dönüşür. Şiir, estetik bir biçimde bu gerçeklikleri tasvir eder ve toplumsal sorunları doğrudan dile getiren tarihsel bir belge olarak değerlendirilir. Böylece şiir, yalnızca sanatsal bir ifade aracı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel olayların yansıması olarak önemli bir işlev üstlenir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Muhammed Abid, *el-İtticahât'ül- Vaṭaniyye fi'ş-Şi'ri'l-Filistîni'l-Muâ'sır min 1918 ila 1968*, 1.Baskı, Daru'l-Âfaḳi'l-Cedîde, Beyrut 1998.
- Abdurrahim, Ḥamdân, "en-Naşşü'l-Müvâzî fî Tecrübeti Fedvâ Tûkâni'ş-Ş'iriyeye", *Mecelletü Cami'atü'n-Necâhi li'l-Ebhâsi*, C.21, S.2, 2007.
- ‘Abeyât, A'fî, Maṭûrî Ali, *en-Naḥle ve Delâlatuhâ fi'ş-Ş'iri'l-Filistîni'l-Mu'âsır*, Doktora tezi, İran: Şehit Cemran Üniversitesi, 2018.
- ‘Acreş, Ḥayriye, "Fedvâ Tûkân Veneza'tühâ'ş-Ş'iriyeye", *Câmia'tü Dikâr Külliyyetü'l-Âdâb*, 2017, S.21.
- Akşit, Eyüp, Mahmut Derviş Şiirlerinde Dini Semboller (Yayımlanmamış Doktora Tezi), B.E. , İzmir 2016.
- Altay, Ayfer, *Şiir Çevirisinde Çevrilemeyenler'*, H.Ü.E.F.D. , 2001.
- Behramoğlu, Ataol, *Şiirin Dili Anadil*, İstanbul 2007.
- Bekkâr, Yusuf , *Hıvarât Fedvâ Tûkân*, el müessesetü'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n –Neşr, Beyrut 2000.
- Câsim, Ḥâmid Salih, "Şûratu'l-Ummi fi'ş-Ş'iri'l-'Arabî'l- Ḥadîsi", *Mecelletü'd-Deyâlî-Irak Üniversitesi*, S.26.
- Cemal, Mucnâh, *Delâlatü'l-Mekân fi'ş-Ş'iri'l-Filistîni'l-Muâ'sır B'ade 1970*, yayımlanmış Doktora Tezi, Cezayir: Câmîatu'l Hâcc Li'l-Hadır\Batna Üniversitesi, 2007-2008.
- Cemîl, Berekât, *Filistîn ve'ş-Ş'ir*, Dâru'ş-Ş'ub, Amman 1989.
- Cuma, Hüseyin, *Tecelliyâti'n-Nekbe ve'l-Muḳâveme fi'l-Fikri ve'l-Edebi'l-'Arabi'l-Mu'âsır*, 2.Baskı, Dâr'ü Müesseseti Raslân, Dimaşk 2013.
- Ebu Hâke, Ahmet, *el-İltizâm fi'ş-Ş'iri'l-'Arabî*, Dâru'l- ‘İlmi li'l - Melâyîn, 1. Baskı, Beyrut 1979.
- Ebu Zeyd, Ahmet, "el-İğtirâb", *Mecelletü'l- ‘Âlemü'l-Fikrî*, S.1 Nisan-Mayıs-Haziran 1979, s.3.
- el-Ferrâ Kâsim, ‘Abdu'n-Nâsır, *el-B'udi's-Siyâsiyyi min Filistîn ‘Âm 1914-1948*, yüksek lisans tezi, Gazze: Camiatu'l Kudüs, ts.
- el-Freyḥ ‘Abdulvehhâb, Siham, *el-Merati'l-'Arabiyye ve'l-İbdâ'ış-Ş'irî*, Dâru Cerîr li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1.Baskı, Ürdün 2010.

- Genç, İlhan, *Edebiyat Bilimi, Kuramlar-Akımlar-Yöntemler* (ed. İlyas Yazar), İzmir 2007.
- Gökşenli, Ebru Yener, “Şiir Çevirisinde Çeviri Kayıpları ve Eşdeğerlik Sorunları”, *İ. Ü.Çeviribilim Dergisi*, 7 (2013).
- Ḥabbâs İvādü'l, Abdullah, *el-Kudüs fi'l- Edebi'l - 'Arabiyyi'l -Ḥadîs fi Filistîn ve'l-Ürdün*, Dâru'l Enfâs, Ürdün 1995.
- Ḥafâcî 'Abdu'l-Muni'm, Muhammed, *Dirâsât fi'l-Edebi'l- 'Arabî el-Ḥadîsi ve Medârisuhu*, 1.Baskı, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1992.
- Ḥaṭîp, Ahmet Musa, *Dirâsât fi'ş-Ş'iri'l- 'Arabî'l-Mukâvim*, er-râid li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1.Baskı, Ürdün 2010.
- Hüseyn, Gâzî, *el-İstidâni'l-Yahudî fi Filistîni Mine'l-İst'imâr ile'l Emperyâliyye*, Menşurât İttiḥadü'l-Kitabi'l 'Arap, Dimaşk 2003.
- Karaman, M Lütfullah, “Filistin”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1996, XIII,
- Kenefânî, Gassân, *el-Edebu'l-Filistîni el-Mukâvim Taḥte'l-İḥtilâl 1948-1968*, Müessesetü'd-Dirâsâtü'l-Filistîniyye, Beyrut 1968.
- _____, *Direnîşin Kökleri 1936-1939 Filistin Ayaklanması*, çev. Furkan Akyıldız, 1.Baskı Loras, Konya 2024.
- Kuḥûl, Buzid, *el-Binâu'l-Fenni fi Ş'iri Fedvâ Tûkân*, Yüksek lisans tezi, Cezayir 1980.
- el-Mazî, İsâ, *Keyfe Zâ'at Filistîn*, 1.Baskı, Mektebetü'l-'Ulâ Li'n -Neşri ve't-Tevzî, Kuveyt 1988.
- Musaoğlu, Mehman, Türkçede Çeviri ve Aktarma, *Bilig*, 2003.
- Mut, Peren Birsaygılı, *Kalem ve Tüfek Büyük Filistin İsyanından Portreler 1936-1939*, 1.Baskı, Farabi, İstanbul, 2022.
- _____, *Zeytin Ağaçlarının Arasında*, 2. Baskı, Farabi, İstanbul 2022.
- en-Naṭşah Şakir, Refik, *Târîḥu Filistîn ve Coğrâfiyyetühâ el Merhaletü'l-Mütevessîta*, el müessesetü'l- 'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n -Neşr,1991.
- Nazîr, Efnân, *Fedvâ Tûkân Kemâ 'Araftehâ*, Dâru'ş-Şurûk, Ürdün 2005.
- Salih Muhammed, Muhsin, *Filistîn silsiletü'd-Dirâsâti'l-Menheciyye fi'l-Ḳazıyyeti'l-Filistîniyye*, 1.Baskı, Malezya 2002.
- Şarşûr İbrahim, Fethiye, "Sîrâtânî ve Lahnun Eḥîr", *Munezzametü't-Tahrîrî'l-Filistîniyye*, 2015,S.261.

es-Sevâfirî, Kâmil, *el-İtticâhâtu'l-Fenniyye fi's-Ş'iri'l-Filistîniyyi'l-Mu'âsır*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1973.

_____, *el-Edebu'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsır fi Filistîn min Sene 1860-1960*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1975.

Suveydân, Târık, *Filistînu't-Tarîhi'l-Muşavvir*, Nşr. Şeriketü'l-'İbdâ'il-Fikri, 2012.

Şihâb Luey, Mahmûd, "Dirâse Tahlîlîyye fi Ş'iri's-Ş'âirati'l-Filistîniyyetü Fedvâ Tûkân", *Mecelletu'l-Âdâb*, S.108, Bağdat 2014.

eş-Şihâbî, İbn Fâris, *fi Fıkhî'l-Luğati'l-'Arabiyye ve Mesâilihâ ve Süneni'l-'Arab fi Kelâmihâ*, (nşr. Muhammed Ali Baydûn), Beyrut 1997.

_____, "Mefhûmü'l-Arzu fi't-Turâşi'l-Filistîni'l-Muâ'sır", *Mecelletü'l-Ustâz*, S.211, Bağdat 2014.

Tûkân, Fedvâ, *Divânu'l-'Amâli's-Şiirîyyeti'l-Kâmile*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dîrâsâti Ve'n-Neşri, 1.Baskı, Ürdün,1993.

_____, *Rihletün Cebeliyyetün Rihletün Ş'abeh*, Dâru's-Şurûk, 2.Baskı Beyrut 2005.

Turhan, Fatma Sel, "Diyar-ı Kenan'dan Arz-ı Filistin'e Kutsal Toprakların Kayıp Geçmişi", *Anlayış*, n. 2, Temmuz 2003.

Ürün, Ahmet Kazım, *Arap Edebiyatı Klasik - Modern*, Çizgi Kitapevi yayınları, Konya, 2023.

el-Vâili, Abdulkakim, *Mevsu'atu Şa'irâtu'l-'Arabî*, Dâru Usame li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1.Baskı, 2001.

Yâgî, Abdurrahmân, *el-Edebu'l-Filistîni'l-Hadîs*, Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, Kahire 1969.

Yâgî, İsmail Ahmet, *el-Cüzürü't-Tarihîyye li'l-Şa'irîyyet'il-Filistîniyye*, Baskısız, Dar'ul Merrih li'n-Neşr, Riyad 1983.

➤ ONLİNE KAYNAKLAR

Al-Dawjani, Ahmed Zeki *Mâ'sâtü Filistîn Beyne'l-İntidâbi'l Briţânî ve Devletü İsrâil*,

<https://www.kotobarabia.com/>

Semîha Nasır Halîfe, (Erişim:Şubat 2020 13:55).

https://mawdoo3.com//معلومات_عن_حياة_فدوى_طوقان

İsrail Dışişleri Bakanlığı ;“Ürdün Meclisi Ülkeyi Birleştirecek", (Erişim:24 Nisan 1950);

www.jewishvirtuallibrary.org /jordanian-annexation-of-the-west-bank-april-1950

Kamil, Riad “Sûratü'l-A‘mil fi’ş-Şi‘r Zeyyâd ve'l-Kasım”, (Erişim: 27.03.2019).

<http://m.ahewar.org/s.asp?aid=627099>

el Mısırî Cemil Abdullah, Muhammed, *Hazirü'l-A‘lemi'l-İslamiyyi ve Kadâyâhe'l Müâ‘şıra*, C.1

<http://kotob.has.it>,

Rayan,Rîm Şi'ru Fedvâ Tûkân, (Erişim: Ocak 2021, 10:22)

<https://mawdoo3.com/şiiirFedvâTûkan>

Yakub, Evs, "el-Edebu'l-Filistîni ba'de'n-Nekbeti" , *Mecelletü'r- Rummâni's-Sekâfiyyeti*,
(Erişim:16/05/2023).

www.rommanmag.com

(Erişim:15.09.2022)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/40-yildir-hesabi-sorulamayan-katliam-sabra-ve-satilla/2685857>

<https://dijitalhafiza.com/kavramlar-sozlugu/ikinci-intifada-2>

"et'Tecârubu'l-Unşeviyye fi Şi'rî Fedvâ", *Mecelletu'l-Luğa* Sayı:4, (Erişim:30 Ekim 2016)

<http://www.allugah.com>

Salih,Fahri "Emile Habibi ve Sûret'ül Bâkîn bi Arzihim Ba'de'n-Nekbeti", (Erişim:18.10.2022).

www.aljazeera.net